

Přítomnost

ROČNÍK XIII

V PRAZE 23. PROSINCE 1936

ZA KČ 2.—

Kdy bude válka?

F. PEROUTKA

Ven ze zakletého kruhu extrémů!

KONRAD HEIDEN

O činnosti naší hudební kritiky

DALIBOR C. FALTIS

Politické divadlo má úspěch

OTTO RÁDL

Ve stínu zítřka

JAR. DĚDEK

Útoky na Mánes

JOSEF GOČÁR

Je Exportní ústav vinen? — Vánoční stromek v SSSR

Vojáci demokracie — Poslední list Edgara André — Odpovědnost a politika

O novou organizaci filmového zpravodajství

500 Kč a máte doma

proslulý přenosný psací stroj

CORONA

GIBIAN

a spol., Praha II., Štěpánská 32.
Telefon 35151-53.

Budete na ní vše rychle a vkusně psát, zatím co budete platit splátky, jejichž výši upravíme podle Vašeho přání. CORONA e výrobek nejstarší americké továrny na přenosné stroje. Vyžádejte si prospekt na letošní nový model a jeho předvedení. - Použijte připojeného kuponu

Zajímám se o Vaši CORONU.

Zašlete bližší popis.

Jméno:

Adresa:

LIDOVÉ NOVINY

list vzdělaného čtenáře

KRAUS & SPOL.

tailors for gentlemen and ladies

Telefon 309-69

PRAHA II,
Panská ul. 10

lékaři

Odborný lékař pro porodnictví a pro nemoci žen **MUDr. K. STEINBACH**
PRAHA II, Havlíčkovo náměstí 22. — Ord. 9—11, 2—4. — Telefon 270-13

KLUB PŘÍTOMNOST

sekretariát a klubovní místnost v Praze XI., budova
Všeobecného pensijního ústavu (vých. vehod), tel. 355-33

PŘÍŠTÍ VEČER KONÁ SE VE STŘEDU 13. LEDNA 1937.

Podmínky členství: Členem může se stát ten, kdo bude přijat výborem na doporučení jeho dvou členů. Zápisné jednou pro vždy Kč 50. roční příspěvek činného člena Kč 80, rodinného Kč 40, akademického Kč 20 (zápisné Kč 10), zakladatelského Kč 2.000 jednou pro vždy.

Hosté mohou přicházeti do klubu na jeden nebo tři večery, jestliže je výbor pozval a člen uvedl.

ÚVAHY A PŘEDNÁŠKY KLUBU PŘÍTOMNOST:

1. č. P. N. Miljukov: Masaryk a Beneš, již II. vydání! — 2. č. Walter Tschuppik: Německo 1926—1936 a Československo. Vyšlo v nakladatelství Fr. Borový; svazek Kč 4.

Inserujte v Přítomnosti

Loutky, divadla

zn. JEKA v la provedení
a levně u výrobce

Jan Král, Praha VI,

Na Slupi 13 (T. 344-96) Ceník zdarma

Další večer 16. XII. byl věnován otázce autonomie vysokých škol. Přednášel prof. J. Weyr, řádný prof. Masaryk. university. Právil:

Otázka autonomie vysokých škol v ČSR, která byla tiskem a veřejným míněním dlouho zanedbávána, byla poslední dobou opět rozvířena a stala se na čas předmětem pozornosti čsl. veřejnosti. Příčinou byl návrh zákona na reformu autonomie, jimž by byla dána vládě jakási možnost zásahu do dosavad nepřístupných otázek univ. samosprávy. Stát žádá od vysokoškolských učitelů věrnost. Nový návrh zákona žádal věrnost vůči vládě, horlivé plnění povinností, nestrannost, nezávislost a vystříhání se všeho, co by bylo s to porušit platný řád. Vůči nadřízeným úřadům se musí zachováti naprostá poslušnost a v případě, že by ji někdo chtěl odepřít, mohlo by ho mšano suspendovati. V případě, že by byl po tři dny nepřítomný a nedovedl by svoji nepřítomnost v dostatečné míře omluviti, bylo by min. škol. a nár. osvěty oprávněno sraziti příměřenou hodnotu z platu. — Prof. Weyr postavil se ener-

gicky vůči passu nároku, ve kterém se mluví o srážkách v případě nepřítomnosti a proti přílišnému zásahu nadřízených úřadů, který by často mohl míti stranicko-politické zbarvení. Pak se přednášející dotkl otázky omnipotence státu a otázky autonomie ve sítích s totalitním systémem a v Americe. Nestaví se ovšem přednášející proti rozumné reformě vysokoškolské samosprávy, protestuje však proti takovému řádu, který by mohl ohroziti svobodu vědeckého badání. Po přednášce se rozvinula živá debata, které se účastnilo 8 vysokoškolských profesorů, z nichž všichni jednomyslně se postavili proti nepropracovanému návrhu zákona; naopak však všichni byli za jedno v tom, že reforma autonomie vys. škol jest žádoucí. Muse-la by však býti do nejmenších jednotlivostí propracována a promyšlena. Nejlepší kartu si prof. Weyr ovšem ponechal na konec, když obecně oznamil, že podle jeho informací, právě tak jako už celá řada jiných návrhů na reformu autonomie, tak i tento byl uložen ad acta.

OBSAH 50. ČÍSLA PŘÍTOMNOSTI: AMICUS: Presidentův rok. — F. PEROUTKA: Kdy bude válka? — JAROMÍR JOHN: Povídky a noviny. — STULTUS: Novinky o sovětské mládeži. — ECONOMICUS: Německá propagace a ČSR. — A. KLADIVA: Rozprava s národním studentem. — Rozhoduje Evropa o příští světové válce? — Právní bezpečnost. — „Venkov“ čaruje. — Moderní stavby na betonovém písku. — Inseráty, které patří před veřejnost. — O monopol filmového zpravodajství.

Přítomnost

za redakci
odpovídá **Ferd. Peroutka**

nezávislý týdeník

vychází ve středu v nakladatelství

FR. BOROVÝ V PRAZE II., NÁRODNÍ TŘÍDA 18

Telefon číslo 390-51 až 54 • Učet poštovní spořitelny číslo 35.622. • Nevyžádané rukopisy se nevracejí • Předplatné na rok Kč 100.—, na půl roku Kč 50.—, na čtvrt roku Kč 25.—, jednotlivá čísla Kč 2.— • Užívání nov. známek povoleno řed. pošt. a tel. v Praze č. 13301-24-VI z 10. I. 1924 • Podací úřad Praha 25

TISKEM KNIHTISKÁRNY O R B I S, PRAHA XII., FOCHOVA TŘÍDA Č. 62

Ven ze zakletého kruhu extrémů!

Od velkého nájezdu pravicových lig francouzských 6. února 1934 se stal komunismus ve Francii hnutím masovým a vznikla Lidová fronta. Od povstání generálů ve Španělsku se tam vymkla legální vládní moc z rukou levicových stran měšťanských a přešla do rukou skupin levě socialistických, anarchistických a komunistických. Od vítězství diktatury v Německu se stalo neblahým světovým problémem „komunistické nebezpečí“.

To jsou souvislosti, plné hlubšího významu. Komunismus je a doutná v dnešním světě, ale vzplane až tehdy, rozdmýchá-li jej radikální hnutí pravicové. Fašismus vyrábí komunismus; kdokoliv se obává komunistického nebezpečí, měl by se nad tím vážně zamyslet.

Teď řeknou de la Rocque a Doriot: jen nechte pokřikovat marxisty klidně nějaký čas. Dobudeme moci ve své zemi a smeteme pak křiklouny.

Stejně španělští generálové: ať teče nyní krev, snad více, než jsme očekávali. Dostaneme konečně přece moc ve své zemi a vyhladíme pak své odpůrce.

Což Hitler, který prý hodlá uchránit celou Evropu komunismu — nepotřebuje rovněž on moci, a to nad celou Evropou? Závěr je nevyvratný: ukazuje, kam vede protibolševická kampaň a co vězí za touhle fasádou: mocenská politika nacionálněsocialistické diktatury, jež využívá mocného revolučního otřesu našeho věku, předstírajíc pro své účely falešnou ideologii.

Avšak i komunismus je ve stejné neblahé soutěse: i on probouzí protivy, nutí odpůrce do houfu, roztrhává společnost ve dva nepřátelské tábory válečné, také on to činí ve službě moci, totiž pevniny sovětsko-ruské, jež je sice o sobě při všech nedostatech socialistickým státem, potřebuje však bezpochyby své komunistické internacionály co politického nástroje. Dvojsečný nástroj, o jehož pravé hodnotě mají v Moskvě představy nikoli z tohoto světa.

Tak stojí proti sobě oba principy, podněcující se a vynášejíce navzájem. Opravdu, kdyby se byly tajně domluvily, nemohly by se vzájemně podporovati účinněji. Odvolávají se jeden na druhého, jeden je negativním programem druhého — jeden žije z druhého.

Fašismus a komunismus jsou spleteny v kruh, jež chce rozraziti každý z nich a nikdo z nich rozraziti nemůže. Je to prostá šalba, tvrdí-li jeden z obou, že může druhého vyplnit, nebo že jej už někdo vyplnil. Obě síly jsou k sobě v nezbytném poměru vzájemné reprodukce; mohou se navzájem na čas zastínit, nikoliv zardousit. Procesy s komunisty zde, procesy s trockisty onde; 30. červen 1934 nebo ukrajinský autonomismus — věčným, nervy drásajícím bojem s revolučními třaskavinami, které probouzí, vyvrací násilí, sebe samo jako státní princip.

Evropa se musí vytrhnouti s osudného kruhu komunismus-fašismus, chce-li míti ještě budoucnost. Neboť tento protiklad nemá v sobě budoucnosti, ani

rozhodnutí ani záchrany; jako železný prsten, tavený krví a spájený ohněm, podpírá, utvrzuje a do neko-nečna prodlužuje krizi a bědy našich časů.

Neboť oba principy, jež tu stojí proti sobě, nemohou ani býti bez sebe ani se vzájemně zrušiti; je však jejich historický osud, že spolu nemohou ani splynouti. Jsou to dva principy a nikoliv snad dvě ideje. Neboť jen komunismus zastupuje ideu, totiž socialistickou, kdežto fašismus zastupuje praxi — praxi panovačnosti.

K tématu komunismus několik zásadních zjištění. Ruský bolševismus uchvátil a zajistil si moc za podmínek, jež dokonale odporovaly marxistické teorii (země se zaostalým průmyslem), popřev vlastní původní metody boje (NEP), využiv situace, jaká se, doufejme, naskytuje jen jednou (prohraná válka) s hesly, jež nebyla ani socialistická ani proletářská (mír a dělba zemědělské půdy), s důsledky, na něž naprosto nepomyslela teorie (ozbrojený národ, nikoliv snad ozbrojený proletariát) a posléze veden lidmi, kteří dnes jsou takřka vesměs mrtvi nebo jinak zapadli. Potom se dal do budování průmyslu, podle plánu největšího na světě, na panenské celkem půdě celého dílu světa a pokusil se nalézt pro tento obrovský podnik socialistické zásady shodné s dobou. Toto obrovité dílo zaslouží největšího podivu přes kolosální chyby, jež byly při tom nezbytně spáchány. V Rusku bylo nutné založiti novou společnost s novými zásadami sociálními, hospodářskými a mravními a bylo by k tomu došlo jednou za všech okolností. Oběti, ať jsou jakkoliv hrozné, jsou příznakem každého nového údobí; rovněž chyby, jichž se při tom dopustili. Kdo čte dnes třeba cestopisy ze Spojených států před sto léty, postřehne podobnost mezi poměry mladého kapitalistického zemědělce tehdy a situací mladého zemědělce socialistického dnes.

Nijakým způsobem však nedávají ruské úspěchy komunismu nějakou autoritu vůči ostatní Evropě. Revoluční teorie Moskvě této autority nemají, neboť neuzílilo se jich při zakládání Sovětského státu a nemají nijakého podílu na jeho úspěších. Konstruktivní praxe Moskvě má oné autority ještě méně, neboť její technické výkony, samy o sobě značné, byly už dávno provedeny v ostatní Evropě; její opatření sociální, stejně hodná pozornosti, jsou však ještě naprosto jen pokusem, musí jim býti, budou neustále měněny, musí býti měněny, — nelze k tomu říci z evropské dálky nic jiného, než že to jsou právě jen pokusy a že Rusové, nechtějí-li si právem dáti do nich mluvit, nemají ani co mluvit do věcí ostatních států. Za to revoluční praxe Moskvě má přece za sebou sedmnáctiletou zatěžkačí zkoušku mimo Rusko a ta je ovšem poučná; neboť je vyznačena naprostým nedostatkem jakéhokoliv úspěchu, byť na místě nejmenším.

Za to se zdá, že úspěch dláždí cesty fašismu. Jenom je otázka: úspěch pro koho? Klid a pořádek, toto suggestivní opsání pojmu nekontrolované vlády, říká

dosti zřetelně, že účelem fašismu je štěstí a bezpečnost vládnoucích; oněch vládnoucích, kteří jménem „pospolitosti“ hlásají ovládaným štěstí obětí. Posuzující nové soustavy vládní, měli bychom se opět vrátiti ke stanovisku, které neklade nejvýše ze všech měřítek stav opojení mas; že (podle úředních údajů) stoupá nouze o byty a že je namále potravin, říká přece na trvalo o hodnotě vlády jistě více, než pohled na sjezd strany, nebo na obrněnou divisi. Jak by však měli pochopiti toto měřítko pravé odpovědnosti ti, jejichž jediným ubohým měřítkem je úspěch vlastní: „Úspěch je jediným vezdejší soudcem nad právem a bezprávím“ (Mein Kampf str. 377.).

Ježto pak není fašismus nic jiného než prakse panovačnosti, ověšuje se bez rozpaků všemi možnými ideologickými vějíčkami, je nacionalistický, socialistický, imperialistický, svobodomyšlný, konservativní a revoluční; a to co možná všechno dohromady.

Dvě mocenské politiky zahalené ve dvojí ideologii stojí proti sobě a kořist, již by rád urval jeden druhému, je Evropa. Mnoho lidí řekne: je-li třeba už voliti mezi Stalinem a Hitlerem, pak je nám vždy ještě milejší Hitler; stejně odpovídá mnoho jiných: nikoliv pak je lepší Stalin; mluvíme zde o velkém houfu těch, o jejichž mínění a souhlas se bojuje; o široké většině jdoucí všemi třídami, kterou nazývá marxismus zdvořile indiferentní masou, kdežto Hitler je tituluje ve své názorné řeči „dobytkem s prázdnými hlavami“ (Mein Kampf str. 86.). To jsi Ty, milý čtenáři!

Každá volba je tu chybná. Evropa nesmí padnouti v plen ani Moskvě ani Berlínu. Země, vydávající se dnes fašismu, může pro útěchu počítati, že za deset let připadne komunismu. Rozhodně se taková země stává dobrovolně už dnes bojištěm příští války, která bude, jak se proslychá, směsí války občanské a mezinárodní, může tedy se dočkati nejhoršího, co může člověk zažiti.

A přece se nebude moci vyhnouti této volbě žádný národ ani žádná země, nechápe-li velký evropský ideál, jímž je Evropa sama.

A žádná země ani žádný národ nemá vůbec mravního práva odmítati tuto volbu, pokud slouží principu, který není v podstatě lepší než ty oba. Je to šosáctví a mocenské sobectví, jež se ve skutečnosti skrývá za krásnou zásadu kolektivní bezpečnosti; neboť kolektivní bezpečnost vykládá dnes většina jako zásadu, při níž mi musí pomoci druhý, já však jemu nikoliv. Jak by tomu mohlo také býti jinak, pokud se rozumí kolektivní bezpečnosti jen jako metodě, konservující co možná přesně dnešní rozpolcenost Evropy v co možná mnoho států navzájem rivalisujících s co možná vysokými ploty na hranicích, s co možná tlustými zdmi celními a především s „kulturním svérázem“, co možná zálesáckým. Nikoliv zajisté, toto není Evropa, jež by mohla nadchnouti nějaký národ, aby pomohl jinému v nouzi.

Národy však už jde cítění a tušení velké pospolitosti osudové, jež opět semkne tlakem mohutné dějinné hodiny, členy tohoto světadílu, tak dlouho rozptýlené. Doba, hrozná a veliká zároveň, rozšířila rozhodně obzory. Všude směřují pohledy do sousedství, nedůvěřivě, ostýchavě nebo s nadějí; ale rozhodně vědí národové o sobě; vědí, že nemohou býti bez sebe; vědí, že musí býti pospolu. Je cosi mocného tohle vědomí evropské jednoty, klíčící v národech. Muž na ulici pře-

dešel tímto pocitem o dobrý kus cesty své státníky, z nichž většina ani vůbec neví, co se děje v duších jejich národů; nevědí o tom, neboť národové nemohou vyjádřiti tohle nové, co se rodí, a ti, kdo mají za ně mluvíti, jsou zaslepeni nebo lhou ve službách moci.

Není to zázrak, nic ohromujícího; jsou to věci, ležící na dlani, jež mnoho lidí nevidí, protože jsou příliš zřejmé. Jde o to, že široká masa vzrůstá v onen úhrnný charakter evropský, který byl kdysi výsadou tenké svrchní vrstvy. O tom bude co nejdříve řečeno více; a bude třeba vyvoditi politické důsledky.

Každý z nás měj a miluj svou vlast, všichni mějme jedinou matku Evropu.

Konrad Heiden.

(Psáno pro „Přítomnost“.)

p o z n á m k y

Útoky na Mánes

Vážený pane redaktore,

požádal jste mě laskavě, abych vám vysvětlil pravou podstatu útoků, které při každé příležitosti podniká na Spolek výtvarných umělců M á n e s část tisku. Pokouším se tedy o to zhruba následujícími slovy:

Vím, jak těžkou úlohu jsem si uložil, poněvadž jediné slovo pomluvy nelze vyvrátiti spoustou slov před tím, kdo věřit nechce a nestranně soudit nedovede.

My v M á n e s u jsme se dlouho domnívali, že nejlepší zbraní proti útokům je čestná a poctivá práce. Ale jsou to zbraně příliš nerovnocenné, aby jejich souboj ukázal pravdu. Také byli jsme s počátku jen překvapeni různými nájezdy, neboť nikdo z nás nebyl si vědom jiného činu než svědomitého a také strastiplného úsilí o zmožení nových a nových problémů, znamenajících vývoj. V tom jsou členové M á n e s a naprosto jednotni, třebaže byli v odstínech rozličného vyznání. Spolek M á n e s tedy — ve svém celku — oddal se vědomě propagaci současného umění; octl se tak ovšem v rozporu s reakcí ať v kruzích uměleckých nebo laických. Věřte mi, pane redaktore, a věřte vy všichni lidé dobrého vůle, že není to nejsnazší, nejpohodlnější a nejpříjemnější cesta, na kterou se M á n e s dal a na které bohodíky vytrvává. Není také nijak populární a není nám prospěšné neúmyslně dráždit obecnost návrhy na změnu jeho návyků, žádat na něm, aby věcerejšek stále zabíjelo zítřkem. Je k tomu u něho zapotřebí mnoho oddanosti k umění, značné dávky vzdělání a konečně také slušné a svědomité podpory v odborném tisku.

Avšak, co svět světem stojí, ve všem počínání lidském, byly proti sobě dva názory: stagnace a vývoj, reakce a akce, klid a pohyb. M á n e s vzal do svých rukou tu druhou vlajku a je šťasten, že drží ji již padesát let pevně.

Promiňte mi, pane redaktore, že mluvíím o věcech samozřejmých; ale jen tak lze pochopit neuvěřitelnou jinak neuvěřitelnou ke spolku, který se snaží o to, co jsem právě uvedl.

A musím vám, pane redaktore, ještě říci, čím M á n e s slouží veřejnosti. Vedle individuální tvorby jeho členů v duchu pokrokovém, dává veřejnosti plody jejich kolektivní práce: výstavy přinášejí vše, co je v duchu jeho výtvarného programu a co je možno uskutečnit, „Volné směry“ tisknou vše, co je hodnotného ať z bývalé ať z nové umělecké produkce. To ovšem činí nejvíce pomocí hmotných obětí svých členů. Nemá jiných příjmů, než jaké mu poskytují jeho členové členskými příspěvky a dárkami z prodaných děl, nemá jiných subvencí než jiné spolky jeho druhu. Je pravda, že vystavěl si dům; tento dům živi se však sám, není nikomu obtíží, není zatížen bezúročnými půjčkami a nečiní žádných nároků na hmotné oběti veřejných institucí.

V tomto svém domě vyvíjí však M á n e s svou činnost po svém. Jest na jedné loďi se svobodou tvoření a ustavičným vývojem a je hrd na to, že jeho umělecká demokracie kryje se s demokracií, na které je založen náš stát.

Kdo dovede číst můj dopis s hlavou otevřenou a srdcem nezaujatým, nahlédne jistě dobře do dnešní dílny našich protivníků. Myslím také, že užijeme nyní všech zákonných možností, abychom veřejnosti zjevili pravdu. Ale především, nic

nepříměje spolek M á n e s, aby se odchýlil od dráhy, po které jde taková léta, ať za průvodu souhlasů nebo pomluv.

Musím vás ujistit ještě, pane redaktore, o svém přesvědčení, že všichni členové M á n e s a budou se mnou souhlasit, až budou číst tento dopis.

Josef Gočár.

Je Exportní ústav vinen?

Konečně se našel viník neúspěchů naší vývozní politiky. Je to Exportní ústav. V rozpočtové rozpravě i v tisku se ozvaly ostré kritiky této instituce, které nakonec dovršil ministr obchodu kategorickým odsouzením papírové činnosti Exportního ústavu, který je prý předimenzován. Po necelých dvou letech trvání Exportního ústavu se vyslovuje soud, o jehož spravedlnosti lze pochybovat už proto, že byl vynesen bez průkazného řízení. Je snad pravda, že sto osob, které jsou dnes v Exportním ústavě zaměstnány, je číslo, které na první pohled překvapuje svojí velikostí. Je také pravda, že práce Exportního ústavu se mění v papírovou lavinu. Bylo by však možno se tázati, či vinou. Je Exportní ústav tím, čím měl být? A není-li, proč?

Exportní ústav měl být prvním pokusem o soustavnou službu našim vývozcům, a to právě vývozcům středním a drobným. Velké exportní firmy mají vlastní exportní organizaci a nepotřebují naléhavě služeb Exportního ústavu, ač i jim by tato služba mohla být užitečná v oblastech, které samy soustavně nezpracovávají. Exportní ústav byl skutečně takto založen. Měl obepnout celý svět a na podkladě bezpečných a rychlých informací prostředkovat našim exportérům jak zprávy obecného významu, tak hlavně je upozornit na možnosti umístit naše výrobky v cizině. Skutečně byla založena organizace Exportního ústavu na této zásadě. Byl založen přehled našich vývozních možností, kterého jsme dosud neměli, protože organizace, které se dříve více méně diletantsky zabývaly problémy odbytu našeho zboží v cizině, měly podobné přehledy nedostatečné, nesoustředěné a případně zřízené s hledisek soukromých zájmů, nikoliv zájmu celkového. V republice máme přes 4000 firem, které se zabývají vývozem. Kartoteka Exportního ústavu jich zahrnuje nyní přes 3000, při čemž je rozdělena do posledních podrobností, takže ústav by mohl poskytnouti cenné služby, kdyby se jich užívalo. Ale problém je, že se jich užívat nechce.

Exportní ústav se nepovažuje za instituci obecně prospěšnou, nýbrž za konkurenční podnik některým dosavadním zřízením. Stále se volalo po soustředění organizace našich vývozních zájmů. Když se to mělo prakticky uskutečnit, narazilo se na sobecká hlediska jednotlivých organizací, které se nechtěly vzdát své dosavadní činnosti. Jde to tak daleko, že Exportní ústav nesmí být v přímém styku s našimi vývozci. Jestliže síť jeho zahraničních zástupců, agencií a korespondentů oznámí do Prahy možnosti exportu československého zboží, případně přímé poptávky po něm, nesmí Exportní ústav sáhnouti do své kartoteky, vyhledatí firmy, kterých se to týká a oznámí jim, že tam a tam by mohly své zboží prodati. Musí to oznámíti obchodním komorám a Svazu průmyslníků a ty teprve prostředkují dodání těchto zpráv na své členy. Z toho je ovšem papírová lavina, protože se neoznamuje zpráva jen těm, kterých se to týká, nýbrž se mechanicky rozesílá ve všechny členy, anebo, ještě hůř, se nerozešle vůbec a zájemcům se nabídne, aby se přijeli na ni podívat. To ovšem není způsob, který by byl s to podporovat vývoz.

Za těchto okolností se ovšem aparát Exportního ústavu může zdát předimenzován, protože není účelně využitkován. Problém však je, zda potřebujeme služeb, které Exportní ústav má vykonávat, a je-li suma na tyto služby věnovaná úměrná výsledku. Na podporu cizineckého ruchu se věnovaly loni tři miliony Kč ze státních peněz. Na činnost Exportního ústavu se chce věnovat stejně, ačkoli zde běží prostorově i věcně o větší úkoly. Exportní ústav svými zástupci přímo získává obchod, shromažďuje nejpodrobnější informace, má své oddělení dopravní, právní atd., která konají přímou službu našim vývozcům. Srovnejme, co se za ty peníze udělá v obou těchto případech. Jestliže Exportní ústav potřebujeme, pak jej musíme vybavit tak, aby mohl plnit svůj úkol. Potřebuje na to peníze, ale hlavně možnost úspěšné práce. E. V.

Vánoční stromek — v SSSR

Po skončení první pětiletky vypravovaly všechny státy delegace do SSSR, této země socialistického řádu, aby shlédly jeho vymoženosti. A nelze upřít, že mnoho vymožeností skutečně shlédly. Sovětský svaz na příklad měl nejmodernější pracovní soustavu, nejmodernější školství, předstihující i věhlasné pokusné školy německé z předhitlerovské doby. Sovět-

ský svaz měl nejlepší filmovou produkci na celém světě, nejodvážnější grafiku, a avantgardní architekti celého světa dostávali tam velkorysé zakázky a práce. Sovětský svaz měl nejmodernější zákoník trestní, a zdálo se, že všechno, oč usiluje západní svět namáhavě, pomalu a někdy i marně na poli kulturním, se tam uskutečnilo naráz.

Delegace se sice vracely s dokonale povrchní představou o tom, co se v této zemi děje podstatného — ale byly nadšeny detaily, rády je přijímající za symptomy moderní hospodářské soustavy. Vedle nepřemožených, nejzaostalejších zbytků minulosti stála přítomnost vskutku moderní. Učitelé, lékaři, technické, chemické, herci, režiséři vraceli se ohromení pokrokem, svobodným rozvojem a moderností, které shledali ve svých oborech.

Ale pak nastal obrát. Likvidovala se moderní konstruktivistická architektura s přibližně takovým proslavem komisaře Kaganoviče: „Dnes už dělnická architektura nemusí být hladká, prostá a nevzhledná. Dělník v Sovětském svazu může už si dovolit ozdobnost a krásu...“

Pomalou se vynořoval jeden zjev za druhým. Změnilo se od základu sňatkové a rozvodové právo a byla zrušena svoboda porodů, ačkoli se proti novému potratovému zákonu vyslovila většina obyvatelstva. Homosexualita byla znovu prohlášena za zločin. Filmové křiče vyrůstaly jako houby po dešti a umírat pro socialistickou vlast byl každofilmový happy end. Sovětská říše se vracela do „dobrých vyjetých kolejí“, ze kterých v mnohém směru se i my pokoušeme vyjet.

Ale nejzajímavější bylo stereotypní odůvodnění těchto vyslovených ústupků: „Elabohyt. Máme už na to. Už si to můžeme dovolit.“

V Sovětském svazu rostla mentalita zazobanosti, která asi přiměla André Gida, jenž se dříve pro sověty s takovou odvahou a zasazením vlastní existence osobní i umělecké bil — aby napsal knihu, kterou čte každý přítel nové „dělnické vlasti“ s trpkými pocity zklamání. Mentalita sovětského člověka, budoucího socialismus, dostávala nový ráz. Sovětský občan ukazuje dnes svůj ideál: My na to máme. Ideál maloměstáka, který naše mladá generace překonává v práci, sportu a vzdělání.

Letos se objevil ústupek SSSR v novém symptomu: Stalin promluvil o vánočním stromečku a jeho kouzlu. Stalinova řeč byla vždycky signálem — a rozkazem. Dá se očekávat, že nebude téměř nikoho mezi sto sedmdesáti miliony, kdo by se odvážil neslativ útulné vánoce při rozsvíceném stromku.

A — proč by ne? Vánoční stromeček je sice křesťanská tradice, ale dávno už ztratila svou podstatu a stala se svátkem dětí, laskavou každoroční nadílkou. Proč by i v Sovětském svazu neměli a nemohli slavit vánoce, jako všude na celém světě? Proč je sovětský občan tak nesmírně podivný pod rozžatým vánočním stromkem?

Je podivný jen vzhledem k tomu, co tomu předcházelo. Vzpomeňte si zpátky — předcházel houzevnatá, úporná propagace proti vánočním. Komsomol celého Sovětského svazu dostal za úkol propagovat nové, dělnické vánoce. Kdo by si byl v minulých rocích nesl domů smrček, vysazoval by se nebezpečí, že za ním po ulici poběhnou komsomolští hoši a dívky a vysmějí se mu jako zaostalci, zpátečníku a zazobanci.

A když dnes, po této dlouholeté propagandě, kterou se ozývala a zněla a zvučela celá sovětská země, jestliže dnes vystupuje Stalin a doporučuje svému národu kouzlo vánočních svátků — je to zase jen jeden z příznaků, jak daleko jsou už sověty na nové cestě, kterou nastoupily. Při nejmenším je to zřejmý a vyslovený ústup od dosavadního kulturního vývoje — a je jasné, že se takové věci nikdy nedějí bez souvislosti s hospodářským a politickým stavem společnosti.

Nedávno byla v „Pravdě“ otištěna řeč sovětského státníka, ve které se vyskytlo slovo „B ú h“. Jako zde, i tam bylo dáno do uvozovek. Ovšem v rozhlasu, do kterého byla řeč pronesena, v uvozovkách být nemohlo. Je to sice maličkost. Přes to však je to po prvé, co se od revoluce objevuje v ústech sovětského státníka toto slovo — marxistovi tolik vzdálené... J. R.

Vojáci demokracie

Zájem anglického tisku o vývoj věci španělských v posledních týdnech rychle vzrůstá. Dokonce možno s potěšením konstatovat, že i velký konservativní tisk pozvolna přichází k poznání, že nestačí slova tam, kde je třeba činu. Z tohoto pochopení vyplynula také Edenova řeč, z níž lze odvodit podle výkladu jeho listu „Morning Post“, že každý útok Německa na některý demokratický stát v Evropě by byl pro britské imperium casus foederis. Mocněji však než tyto úvahy působí

na anglické veřejné mínění příklady, které dosvědčují, že ve Španělsku bojuje se světová válka v malém lokálním vydání mezi demokratickou ideologií a fašismem.

Tyto praktické příklady dávají spisovatelé, kteří vstoupili do španělské milice, kde nyní bojují se zbraní v ruce, kterou vystřídali pero, nebo se strojní puškou, již zaměnili za psací stroj. V nejrůznějších denících a revuích se objevují zprávy o tom, že ten či onen jejich příspěvatel, pacifistický horlитель, odejel na madridskou frontu, kde také několik jich již padlo. Počali jsme si bohužel zapisovat tato jména pozdě, ale nicméně i tato neúplná tabulka je vysoce pozoruhodná. Tito publicisté dnes bojují na madridské frontě:

Ralph Fox, autor skvělé vědecké biografie „Džingis Chán“,
Esmond Romilly, synovec anglického demokratického státníka Winstona Churchilla, budoucího britského premiéra,

F. W. Wintringham, známý anglický vojenský znalec a spisovatel,

Wilfred Macartney, jedna z nových hvězd anglické literatury, autor „Walls have Mouths“,

André Malraux, proslulý francouzský spisovatel a cestovatel,

Ludwig Renn, německý pacifický spisovatel světového jména, bývalý říšskoněmecký frontovní důstojník,

Hans Beimler, pacifistický publicista. Padl již v boji.

Rozumí se, že tato hrst jmen byla úmyslně omezena na ty, kteří jsou známi po celém světě, a že není ani zdaleka úplná. Ale fakt sám, že tito intelektuálové se chopili v obraně demokracie zbraně, je výmluvnější, než sebe krásnější článek a sebe více uchvacující řeč. Kř. -

Poslední list Edgara André

Mezi říšskoněmeckým dělnictvem koluje v opisech na hedvábném papíře, který je snadno možno při tělesné prohlídce sežmoulat v kuličku, jež unikne pozornosti, poslední dopis říšskoněmeckého komunisty, Edgara André, který dne 5. listopadu zahynul katovou sekýrou. Dopis je adresován bratru odsouzenově, jemuž byl doručen s třínedělním zpožděním do Bruselu. Zní takto:

„Drahý bratře, toto jest můj poslední dopis. Nebuď smuten. Budu statečný až do konce a bolí mne jenom, že jsem Tě nemohl ještě jednou v životě spatřit. Ale mám Tvůj obřádek a dívám se na něj naposled, můj starý bratře a souđruhu. Tuto poslední noc trávím se svým obhájcem, který se mi obětoval. Bojoval jsem až do konce, abych dokázal, že nejsem vinen sprostými zločiny, ale nic nepomohlo. Za dvě a půl hodiny jdu na popraviště. Věřím, že jsem plnil svou povinnost a doufám, že s úspěchem. Umru jako poctivý člověk. Nezradím, veť jsem věřil. Někdy si na mne vzpomeneš. Děkuji Ti, žes na mne myslel, ale vše bylo marné. Pozdravuj Julii a soudruhy. Bud' tak statečný jako já a přijmi můj poslední pozdrav. Vždy jsem Tě měl ze všech nejradši. Sbohem. Edgar.“

Jen poznámku. Edgar André byl obviněn z politické vraždy v Hamburku, kterou domněle spáchal před hitlerovským převratem. Prokázal svou nevinu přes hrozné utrpení za několikatelého žalářování. Hlavní svědek před soudem prohlásil, že odvolává svou původní výpověď, a prohlásil, že André je nevinen. Mezinárodní zákrok byl odmítnut, obhájceva žádost o milost k Hitlerovi rovněž. Kř. -

Odpovědnost a politika

V těchto dnech uvedl jeden politik: „V praktické politice je třeba odpovědnosti i za cenu popularity“. Což znamená: chceš-li dělat politiku odpovědnou, nepočítej s popularitou; anebo: chceš-li dělat populární politiku, nesmíš to brát tak tragicky s politickou odpovědností. Ale cílem rozumné politiky musí býti: dělat politiku odpovědnou a umět ji učiniti populární.

Věci totiž nejsou tak zlé, aby odpovědná politika nenašla souhlas širokých vrstev. Dokladem toho jsou jednotlivé volby: lidé zůstávají v celku věrní stranám, i když jsou ve vládě, t. j. i když dělají t. zv. nepopulární politiku. Český volič průměrně dobře ví, co je v politické práci možné a co možné není. Má raději vrabce v hrsti, než holuba na střeše. Poněkud jinak je tomu v německém politickém táboru, kde průměr politické výchovy není poměrně tak vysoký, jako u Čechů. Ale ani tu nelze jen tak tvrditi, že Henleinova strana měla tak velký

úspěch proto, že aktivistické strany musily dělati t. zv. politiku nepopulární. Německá křesťanská sociální strana šla do voleb jako strana opoziční (Hilgenreiner) a přece nepochodila o nic lépe než Svaz německých zemědělců a němečtí sociální demokraté. Nepůsobila tu tak silně t. zv. nepopulární aktivistická politika, nýbrž především myšlenkový tlak z Třetí říše.

Jde o to najíti synthesu mezi politikou odpovědnou a populární, t. j. o to, jak odpovědnou politiku učiniti populární. To jest otázka agitace, propagandy. Jestliže o reklamě, její psychologii, o tom, jak nejlépe a nejúčinněji působiti na čtenáře, diváka, vycházejí dnes celé knihy, pak ani politická propaganda politických stran nemůže býti ponechávána náhodě. Dobře propagují své myšlenky ti, kteří mnoho neslibují, ale dovedou vyloučiti situaci tak, jak jest. Lidé dnes zůstávají věrní politickým stranám, i když tyto strany dělají t. zv. nepopulární politiku; lidí není potřebí získávati radikalismem, nýbrž věcným výkladem, jak věci ve skutečnosti a střízlivě vypadají. To jest právě slabina socialistické agitace a socialistické propagandy.

Při prvním výročí volby presidenta Beneše bylo napsáno, jak během roku se stal populárním. Je to pravda. Jeho houževnatá práce, jeho smysl pro propagandu státní myšlenky, jeho odpovědná práce získala krásnou a poctivou popularitu. Je to krásný příklad toho, že odpovědná politika právě svojí odpovědností, která získává a přesvědčuje, dovede se státi populární v dobrém slova smyslu. V. G.

politika

F. Peroutka:

Kdy bude válka?

II.

Jeden americký žurnalista napsal: „Německo nechce válku, Německo chce výsledky války.“ A jeden anglický státník řekl: „Německo nechce válku, ale chce světovládu.“ Je to to nejmoudřejší, co o této věci může býti řečeno. Je v tom také nápoděť toho, co můžeme pro nejbližší dobu očekávat. Ne hned divoký útok. Ani dnešní Německo nevezme na sebe zbytečně risiko války. Vábivě se mu zjevují v mysli plody vítězství, zná však také cenu, jež by musila být zaplacená za porážku. Opřeno o svou imponantní armádu, kterou si vytvořilo nejen pro boj, nýbrž také na podporu své diplomacie, oznámí nepochybně jednoho dne světu cenu, za niž by mohl být mír zachován. Udělalo už počátek. Dr. Schacht prohlásil v Anglii, že otázka, budou-li vráceny Německu jeho bývalé kolonie, jest v podstatě otázkou evropského míru. Je nepravděpodobno, že kolonie jsou poslední věcí, již má Německo na srdci. Známe už poněkud způsob, jakým se němečtí státníci dívají na evropskou mapu, a můžeme tušit aspoň obrysy některých požadavků, které vznesou. Budou asi chtít úplné odčinění poslední porážky, snad ještě o něco více. Hitler není rozhodnut vésti válku, jestliže by mu mír mohl vynésti tolik jako menší válka. O tom tedy nepochybujeme, že jednoho dne vrhne do světa s velkou vervou myšlenku revise dosavadního stavu. Všechn ten revisionismus, který jsme doposud zakusili, objeví se jako hračka vedle onoho revisionismu, s kterým nás seznámí Německo, až jeho armáda, hlavní prostředek nátlaku, bude úplně dobudována.

Bude pak záležet nejen na nervech, nýbrž také na rozumu světa. Velmi si vážíme statečnosti, přejeme si však, aby nastupovala teprve tehdy, když už rozum ukázal vše, co dovede. Je-li nějaká možnost, aby mír byl uchován za cenu dohody, jež může být považována za důstojnou a rozumnou, nemá se tím pohrdat a svět

nemá se připravovat předem říci „ne“ ke každému německému požadavku. Nikdo nemůže popřít, že Německo plným právem se cítí velmocí. Nebude-li mu dána příležitost, aby se cítilo úplně rovnoprávnou velmocí mezi ostatními, bude v tom věčný pramen toho, čemu se v poslední době říká s oblibou dynamismus. Německo nerovnoprávné v jakémkoliv ohledu bude Německem dynamickým, to jest trvalou hrozbou. Snad někdo jiný než já by mohl lépe dokázat, proč jediné Německo ze všech velmocí nemá míti kolonií; snad někdo jiný dovedl by lépe dokázat, že není nebezpečné pro světový mír uzavřít Německu navždy cestu k nim a říci mu prostě, že přišlo příliš pozdě. Viděli jsme, čeho byl Mussolini schopen, aby dokázal, že nepřišel pozdě. Nemůžeme očekávat, že by Hitler byl mírnější.

Nesmíme se omezit na zkoumání toho, co bychom si sami přáli. Ovšem že bychom si přáli, aby Německo dalo pokoj za všech okolností. Ale politické umění je právě v tom, dovésti rozumně vyrovnati svůj subjektivní stav se subjektivním stavem druhé strany a naléztí stav třetí, který co nejvíce odpovídá právu. Svět bude míti dosti práce s tím, aby odvrátil Německo od přání nespravedlivých. Neměl by si práci nesmírně a nebezpečně zatěžovati tím, že by si uložil držeti na uzdě také jeho přání důvodná. Je-li při tom třeba krotiti některé city, je to nepříjemné, ale musí se tak státi. Nikdo nemůže zaručiti, že rozumné zkoumání německých požadavků je zaručený způsob, jak se vyhnouti katastrofě války. Byl by to pokus. Ale i ten pokus musí být učiněn.

Při povaze dnešního německého režimu není možno ovšem zaručiti, že pouhá vůle k rozumné dohodě sama jest schopna rozřešiti situaci. Dynamismus bývá jen moderní výraz pro zastaralé slovo chtivost. Dnes už není lupičských státníků, jsou jen státníci dynamičtí. Svět nikdy nemůže dovoliti, aby Německo prakticky dospělo k světovládě cestou mírového vyjednávání. Je-li toto cesta německého míru, bude zamítnuta. A pak bychom se ovšem zase dostali k otázce, kdy bude válka.

Jako vždy, tak i nyní můžeme odpověděti: nebude dříve, dokud Německo nebude mít rozumné důvody věřit, že ji vyhraje. To znamená, že zatím ještě válka nebude, a možná, že nebude vůbec. Přes všechnu nejistotu trvá ještě jedna příznivá okolnost: Německu se dosud nepodařilo naléztí spojence pro válku. To jest výtečná věc. Osamocené Německo bude sice snad hrozit, bude působit tolik nepříjemností, že svět ztratí mnoho ze svých půvabů, jimiž vyniká v době klidné. Avšak izolované Německo nevytasí meč.

Můžete se zajisté zeptati: a co Itálie? Což to není onen spojenec? Není. Je pravda, že zásluhou Itálie se obraz německé izolace nyní poněkud rozplynul. Měli jsme tu izolaci již jasněji na očích. Ale přese vše dnešní spojení německo-italské není spojení válečné, nýbrž diplomatické. Je nepochybné, že Mussolini v Berlíně dosti jasně oznámil hranice tohoto spolku. Tento signor byl snad už světu několikrát nepříjemný, ale není pošetilý a je to dobrý Ital. Ví celkem, co by také pro Itálii znamenala nadvláda Německa v Evropě, a nezapomíná na to. Je mu známo, že po německém vítězství existoval by v Evropě už jen jeden velký stát a pak už jen několik států druhořadých. Ví, že vítězství Německa v příští válce nebylo by možno napravit ani za několik století, ví, že Itálie by dostala nejnebezpečnějšího souseda, jaké-

ho jest si možno představit. Ví, že poměr sil by byl potom takový, že Itálie by musila bez dlouhého váhání vyhovět každému německému přání. Itálie nesažila se proto o zkázu Rakouska, aby dostala za souseda světovládne Německo.

Kdyby Masaryk byl měl ve své analýze světové války úplně pravdu, kdyby ve válce státy skutečně se rozestupovaly podle ideologií, jež představují, pak bychom už dávno musili viděti, kterak Itálie plnými plachtami směřuje k tomu, aby vedla válku na straně Německa. Neboť zde fašismus, tam fašismus. Souhlas ideologií je dokonalý. Ku podivu musíme si přáti, aby tato Masarykova slavná analýza nebyla úplně pravdivá, a víme, na štěstí, že úplně pravdivá také není. V příští válce, jako i v poslední, nebojvalo by se jen o ideologie, ač by k tomu ovšem bylo mnoho chuti. Bojovalo by se také — a ještě více — o život národů a států, o jejich místo na slunci. A z toho vyplývá značně jiné rozestoupení než z ideologií. Pro Itálii by nebylo hlavní otázkou, jaká ideologie panuje ve Francii a jaká v Německu, nýbrž čí vítězství porušilo by více evropskou rovnováhu a zničilo velmocenské postavení Itálie. To na konec jsou v životě států důležitější věci než otázka po ideologii. Proto není nutno, aby Itálie se chystala jít v příští válce s Německem, jak by nepochybně bylo nutno, kdyby Masaryk měl ve své analýze poslední války úplně pravdu.

A tak vidíme, že Německo dosud zůstává izolováno, pokud jde o válku. Klíč situace není asi vůbec u Německa, nýbrž u Itálie, která jedine by mohla poskytnout Německu nezbytné vojenské spojení.

Německo samo není pak ještě připraveno na nic jiného než na nějakou zcela krátkou válku, na nějaký výpad, a to jen za předpokladu, že ostatní svět by přihlížel nečinně. Neboť kdyby nepřihlížel nečinně, krátká válka rázem by se změnila v dlouhou, a chance Německa každým měsícem by slábly. Německo je výtečně připraveno na první úder, nemá však zatím prostředků, aby vydrželo. Nejvýznamnější okolností jest, že nemá zásob ani zemědělských, ani průmyslových. Obchodníci, kteří lépe znají stav německých zásob, dívají se na otázku války klidněji než politikové a vojáci. Vědí, jak málo pohonných sil je v motoru německého válečného stroje.

Německo už postavilo velkou a strašnou armádu před oči světa, ale hospodářský stav jeho je takový, že i tato znamenitá armáda bude pokusem jen pro dobrodružné, nikoliv pro chladně počítající povahy. Dokud střízlivý výpočet bude vládnout Německem, nemusíme se na válku dívat jako na blízkou. Obtíž jest ovšem v tom, že nevíme, do jaké míry vládnou Německem hazardéři a do jaké lidé střízliví.

literatura a umění

Dalibor C. Faltis:

O činnosti naší hudební kritiky

O ničem nemá vzdělávající se občan tak mlhavou představu, jako o umělecké kritice a zvláště o kritice hudební. Jsem si jist, že zkoprní, překvapím-li ho otázkou, co je to hudební kritika, jaký je její kulturní úkol a význam. Avšak v této tísni může ho trochu povzbudit fakt, že v stejných rozpacích oetla by se zdrcující většina hudebních kritiků, jichž představa, jak dále předvedu,

o vlastní činnosti je stejně mlhavá a proto tím truchlivější. Říkám-li již tato slova, musím se předem omluvit těm několika (jednomu či dvěma) kritikům, které musím vyjmenovat. Nebudu je jmenovat, stejně jako nebudu jmenovat ty druhé — pokud toho není třeba. Ostatně každý, kdo si usmyslil vytáhnout do boje proti nějakému hromadnému nešvaru, setkává se s mnohými obtížemi. První obtíž je v tom, že odsuzující paušálně, můžeme krivdit jednotlivci, který je výjimkou. A druhá — hroznější, obtíž je v tom, že každý z této hromady může se mít sám pro sebe za výjimku. Ale nelze jinak, všude na všech stranách nastupujeme podobné boje nejprve generální výzvou, po níž můžeme přistoupit k detailním operacím.

Mimo to, každý útok na kritiku pokládá se za zločin na Majestátu. Ale nebudiž majestátu a tím méně špatného majestátu. Patří do pravidel o fair-play, aby hráči bez protestu vydrželi po celý zápas i špatného rozhodčího. Mohou se však po zápase do jeho rozsudku odvolat a je naděje, že špatný rozhodčí bude ze sboru soudců vyloučen. Rozhodně není na světě tak chladnokrevného sportsmana, který by snesl nad sebou špatného soudce po celá léta. Domácí hudební tvorba dospěla do dnešního dne světového formátu, a nemá dále zapotřebí snášeti nad sebou kritický majestát, který s ní nedržel krok.

Jak jsem již řekl, převládá i ve vzdělané společnosti dojem, že kritika (všeobecně) je něco anarchického, co postrádá vnitřních zákonů a uspořádání, určitého cíle a poslání. Podobný dojem mají mnozí i o moderní hudbě. Chce-li si někdo tento dojem o kritice opravit, lze mu doporučit místo dlouhého studia knihu Arne Nováka, který toto dlouhé a namáhavé studium podnikl sám a přinesl ve své práci „Kritika literární“ něco, co může být nazváno katechismem kritiky. Pro srovnání použiji některých citátů, týkajících se kritikovy osobnosti a kritické praxe.

Blamáž a nepoctivost.

„Mravní úsilí o spravedlnost ovládá a řídí spontánní hnutí kritikovy lásky i k jeho odporu...; přemáhá často s velkým etickým napětím své osobní já ve prospěch vyššího nadosobního poznání a usuzování. Z této bolestné opravdovosti kritikova názoru a soudu vyvěrá vážná odpovědnost jeho poslání...“

Nic bolestně opravdového nenalzáme však v naší hudební kritice. Co opravdu bolí, je toto:

Předstoupme před krásně zarámované tableau, na němž jsou malebně seskupeni ti, jež mám na mysli; ukážeme prstem a vyčtíme každému nejprve ty hrubé poklesky, které se vůbec neslučují s představou slušného člověka a o kterých mluvím s pocitem hanby. Hle, tento pán, a ten pod ním také, dovolili si referovat o koncertě, o němž se ani nedozvěděli, že se nekonal. Zde tento posuzoval ve svém časopise díla, která v poslední chvíli byla vzata s programu. Tamten referoval o novince známého skladatele, kterou mohl jen kuse vyslechnout za zavřenými dveřmi koncertní síně, do které pro pozdní příchod nebyl vpuštěn. Onen pán v rohu vychválil do nebes výkon známého cizího dirigenta, jenž však pro nemocnění nedirigoval a byl zastoupen mladým domácím dirigentem, který se dosud těšil velké nepřízni zmíněného kritika. Tento pán neváhá opsat tu a tam referát svého kolegy. Tato zajímavá kritická hlava neví, že jsou dva komponisti Hábové a důsledně plete všechny zprávy o jejich činnosti k jich oboustranné škodě. Tento člověk zde dole se nestydí přijít občas ke konci koncertu do ladirny Č. filharmonie a tázat se s familiérní drzostí členů, zda „šel koncert přesně podle programu“, aby se náhodou ve svém referátě neblamoval; jindy se dává zastupovat svým synem nebo žákem, aby jejich dojmy zadespal svou šifrou. Pán vedle něho posílá na operní představení svou ženu. — To jen tak namátkou. Tyto a mnohé jiné případy jsou

v hudebních kruzích známy. V žádné jiné slušné společnosti nemohlo by však toto nesvědomitě lajdáctví existovat. Každý z těchto prokázaných případů by stačil, aby viník okamžitě letěl z redakce a už nikdy nevzal do ruky své kritické pero.

V cestě pokroku.

Zaberme však hlouběji. Celá řada starších pánů nebyla s to přemoci v sobě přímo živočišný odpor k moderní hudbě. Chovali ve svém pohodlném srdci bláhovou naději, že tato hudba sama sebe pozře, bídne zahyne a nová éra staré, bohulibé hudby dojde vzkříšení. Netajili se touto nadějí ani v rodinném kruhu ani na veřejnosti, soptili zlá slova proti průkopníkům nové hudby, ale ani trochu se nesnažili přijít moderní hudbě na kloub, poctivě se s ní vyrovnat a hodnotit ji po zásluze. Pokrok hudby přesto nepřestal pokračovat a přerostl zklamané pány vysoko přes jejich vnímací schopnosti. Mnozí z nich nepřestali navštěvovati koncerty soudobé hudby, píší o ní loyálně a opatrně, jiní nepřestali jí lát a všichni dohromady jí ani za mák nerozumějí, jak je patrné z jejich nehorázných postřehů (viz odstavec o referátu). Připomínám tu pro potvrzení svých slov konkrétní případ soudní pře M. Očadlík contra Dr. Šilhan. Prvý nařkl veřejně mezi jiným druhého z hudební ignorance a kritické neschopnosti a nabídl důkaz pravdy. Pře není ještě skončena. Dr. Šilhan je totiž nejtemperamentnější z těch, které mám na mysli a neomrzelo ho ještě za celých třicet let prorokovat „finem musicae“ pod kopyty apokalyptické zrůdy moderní hudby. Kdyby on a jemu podobní nebyli ztratili krok s vývojem, jistě by neváhalí potlačiti svůj subjektivní odpor čestným a spravedlivým postojem k věcem, jež nelze přehlédnout a nevidět, ježto tu jsou. Neboť „ve světě ideovém rušeno je vždy poznání nižší poznání vyšším, a ten kdo pronáší své soudy veřejně, nesmí váhati, aby sdělil s veřejností, dospěl-li na základě vážných důvodů k názorům novým, třeba tyto se i přičily dřívějšímu jeho nazírání“. Takto se však konservativní část naší kritiky vzdává své nejvlastnější povinnosti bez boje, právě v době nejobtížnějších vývojových problémů hudebního umění: povinnosti být i nyní na stráž a v první řadě, kriticky po zuby ozbrojenu. Jak se toto pohodlné, zbabělé chování srovnává s tímto:

„Rozhodný a nepředpojatý soud, jímž se vyvrcholuje veškerá činnost kritická, předpokládá naprostou vnitřní svobodu kritikovu, a ta vyrůstá z úplné neodvislosti zevní...“

„...mravní snahou po spravedlnosti a intelektuálním úsilím o zdůvodnění co nejpřesnější vykoupe se kritik ze svého objektivismu, tuší a předejímá soud budoucnosti a působí vlivně na umělecký vývoj.“

Kritické řemeslo.

Často slyšíme námitku, že ten či onen kritik neumí sáhnout na klavír nebo napsat notu. Tento nedostatek sám o sobě nic neznamená (jsou velcí literární kritikové, kteří nedovedou napsati povídku nebo básničku pro děti), ale mnoho napovídá. Po kritikovi nelze žádat, aby uměl komponovat, chce-li hodnotit komposici, stejně jako nelze žádati po komponistovi, aby uměl hrát na všechny nástroje orchestru, chce-li psát pro orchestr. U toho je podmínkou, aby jednotlivým nástrojům rozuměl, aby znal jejich tónový rozsah, jejich technické zvláštnosti. U onoho je podmínkou, aby znal teoreticky všechny řemeslné okolnosti tvůrčího procesu: předpokládáme u něho bez debaty, že zná základní harmonii, kontrapunkt, instrumentaci, formy, že umí číst partituru a pod., stejně jako jeho literární kolega zná prosodii, pravopis, jazykové zvláštnosti a změny, stavbu vět, skladebnou techniku atd. Nu, zná-li toto vše hudební kritik, umí zajisté i trochu zahrát na klavír a napsat notu. Pravda však je, že většina našich kritiků (pokud nejsou sami komponisté) to vše vsuktku nezná. Pro toto tvrzení není ovšem písemných dokladů, které bych mohl uvést, přes to však jsem ochoten stejně jako M. Očadlík

nastoupit důkaz pravdy. Ostatně tato pravda je v uměleckých kruzích veřejným tajemstvím. Avšak žádné veřejné tajemství se nedá tutlat do nekonečna. Znalost kompozičního řemesla náleží i do řemesla kritického; bez této znalosti nelze definitivně zhodnotit díla, z nichž mnohá svou zvukovou kreací zastírají nečistoty a nedostatky na papíře.

Jiným nedostatkem naší hudební kritiky je zmatek v kritickém hodnocení interpretace hudebních děl. Veškerá hudba ožívá interpretací. Chce-li někdo kritizovat veškerou hudbu, musí se dokonale seznámit se všemi způsoby interpretace. Chce-li změřit, jak dalece se přiblížilo individuální pojetí interpretovo duchu skladby a představám jejího autora a jak vůbec technicky interpret skladbu zvládl, musí se dokonale vyznat v interpretovém oboru. Nemůže kritizovat vše možné bez znalosti všeho možného. Anebo si musí sám přísně vymezit obor své působnosti. Má možnost se specializovat na kritiku skladeb vokálních, komorních, orchestrálních, divadelních. Má možnost, ba povinnost, míti podíl na umělecké výchově interpretů. Kdyby si toto náš kritik uvědomil, nemohl by psát ve svých referátech o sólistech, orchestrech a dirigentech jalové a prázdné věty, jež tyto interprety rozesmávají a zároveň sklíčují.

Referát.

Nu, všimněme si, jakou úroveň má u nás referát, tato nejjednodušší forma kritická, v níž se ponejvíce vybíjí činnost našich hudebních kritiků; neboť nemáme téměř příležitost si přečíst pronikavou kritickou úvahu, hluboký essay, vtípnou causerii, polemiku, kritický přehled a pod. Referát — buď. Ale jak odpovědnou funkci je toto psaní referátu pro nejširší vrstvy, které tu chtějí být informovány o díle, jeho obsahu, o jeho (zdůvodněné) hodnotě, o autoru, o provedení a účinkujících, jež chtějí být poučovány a vedeny ve věcech vkusu! Mimo to poctivý žurnalistický zpravodaj „... dotkne se poměru díla k dřívějším pracem téhož autora. Rozhodně odmítne břídlíky a ochotníky v umění; vážně varuje začátečníky, jimž docela chybí nadání; upozorňuje na díla neprávem přesešší bez povšimnutí; hledá protiváhu proti hlučnému hlasu reklamy; odlišuje obezřetné výtvořky umělecké od pouhých módních jepic.“ Pročítáme-li v denním tisku referáty o koncertech, nalézáme tu všesky nectnosti diletantského, jalového a mělkého povídání o osobních dojmech podepsaného pána, který by nemohl obstát v soukromém rozhovoru s profesorem hudby (houslí, klavíru, zpěvu) s dirigentem či se skladatelem; čteme tu tisíckrát omlété fráze o hebkém nebo sytém tónu, nosném hlase, technické jistotě, lадném gestu, hudebním temperamentu, o zdařilém doprovodu, o skladbě nesené v národním duchu, formálně vypjaté, kladoucí technické obtíže, o dalším důkazu autorova vzestupu, o nějaké dramatické hloubce a spoustu jiných nezřetelných hloupostí. Nemá z toho užitek ani čtenář ani interpret ani autor. Opravdu, co má autor z toho, čte-li, že jeho dílo jsou „rozmarné drobnůstky, jimž nechybí půvab“, nebo že „skladba trpí přílišnou délkou“, nebo že autor „... je gaminem české hudby (!)“, že jeho skladba „... má charakter školní práce“, že jeho novinkou byl „... důstojně zakončen pořad koncertu“? S jakým pocitem přijímá asi zpěvačka za svou námahu sdělení, že „skladbu procítěně zazpívala“, houslista, že se mu „obtížný part podařilo technicky zvládnout“ a orchestr, že se „plasticky poddával“? Zvláště udivuje bezmyslenkovitost, s jakou kritik napíše, že moderní „... novinku skvěle přednesl orchestr...“, kterou dokonale nastudoval dirigent...“ Jaké pak skvěle, dokonale, když pan kritik tu neměl ještě možnost srovnání a partituru jakživ neviděl! Čteme v referátu často slova, která nemohou obstát v obezřetném kritickém slovníku: skvělý, nadprůměrný, nejkrásnější, beze sporu, na prvním místě ve vývoji... a pod. Tento chudý laický slovník je na míle vzdálen kritickému slohu, který nezná širokých pojmů, hlučných adjektiv, kte-

rý úsilovně a svědomitě volí přesné a zcela vystihující výrazy. Čteme-li větu „... zřejmě pod vlivem svého učitele“, nebo „... obsahuje národní prvky...“, „skladba se nese v nejmodernějším slohu“, „autor si libuje v zvukových příkrostech“, „patrný vliv Schönbergův“, „vynalézavý ve výrazových prostředcích“, „úderná invence“ atd. atd., nuže, čteme-li toto, tážeme se: Jak to „zřejmě“? Komu je to zřejmé a v čem tkví onen vliv? Které jsou to národní prvky? Co je to nejmodernější sloh a zvuková příkrost? Čím ovlivňuje Schönberg? Co jsou to výrazové prostředky?! O úderné melodii nemluvě. Byla by to tlustá sbírka, kdybychom prolizovali několik ročníků denních listů. I v jiných oblastech umění nalézáme občas hlouposti a boty, ale zde tyto hlouposti jsou neodpuštělné a boty jezdecké, ba sedmimílové. Protismysly, nesmysly, nehoráznosti tu čteme; stupidní projevy zvyku a manýr. Vskutku, zvyk, už hodně zarostlý a vousatý, jim nahrazuje místo, kde by měla být páteř. Tak si zvykli vidět v dirigentovi hlavní osobu produkce a neobornými slovy věnují mu více pozornosti než dílu a autoru; neměli dosud odvahy odkázat příliš troufalého dirigenta na jeho místo — tlumočnicka partitury. Zvykli si do omrzení zhodnotit znovu a znovu díla dávno hodnocená, papouškující jeden po druhém tytéž postřehy. Zvykli si setrvačně chválit tytéž uznané autority nebo „vozit se“ (promiňte) po těch, po kterých je snadno se vozit. Zvykli si chytře obeplouvat úskalí, o něž by kovem zazvučela jejich ignorance. S inventářem několika otupených starých měřítek zvykli si troufale se dotýkat děl založených na zcela nových tvůrčích zákonech. Nu, nikým takové kritiky neotřesou, nikoho nepřinutí k vážnému zamyšlení. Naopak, interpreti i autoři, všichni dohromady mávají rukou a říkají „Prosím vás, naše hudební kritika!“ „Kdo by dal na naši kritiku!“ „Já už to ani nečtu!“ — Je tento stav možný? Tu je skoro стыдно citovati jako protiklad tomu toto: „... stálá protiváha nervního postřehu a rozumové analýsy, vznícenosti smyslu a jasně zkušného pohledu, nadšení z krásy a schopnosti přesného výkladu vyznačuje pravou kritickou vlohu.“

Polehčující okolnosti?

Slyšel jsem námitky: Je příliš mnoho novinek a koncertů; nelze vyrovnat se s novým dílem na první poslech; není dosti místa v časopisech a pod. Na to stručně odpovídám: i příliv literárních novinek je hojný; tu literární kritik prostě nepíše o všem možném — volí si a specializuje se, věnuje pozornost dílům hodným pozoru i když ne vždy zcela dokonalým. (Jak asi musí závidět komponista svému literárnímu druhu důkladnou pozornost, kterou věnují jeho pracem literární kritikové!) — Má-li hudební kritik příležitost jen k jednomu poslechu díla, což mu nestačí, zdrží se soudu. Ostatně má vždy možnost dostavit se na generální zkoušku. — Není tak docela v dosahu jeho moci získat si více místa v novinách. Jeho literární kolegové dospěli v tom směru mnohem dále. Všeobecně: Kritik zdrží se soudu a hodnocení tam, kde se mu nedostává možnosti, místa, či schopnosti, aby se s dílem stoprocentně vyrovnal. Každá nejistota a kusost a „... nedomyšlené a chvatné analogisování často spíše zatemňuje správnost pojetí a soudu“. „Pouhá chvála či hana není posudkem; jím stává se teprve, když ji kritik zabezpečí důkladným rozbořem, přesnými důkazy, argumentací co nejsložitější“. Toto mu přikazuje smysl pro logiku a vlastní svědomí.

Avšak zdá se (a je to věru živý sen), že většina našich kritiků nemá tento smysl pro logiku a dost citlivě resonující svědomí. Je pak komické, konstatujeme-li, že ten či onen kritik přeje té či oné klice, jisté osobnosti, neboť je to té klice i té osobnosti jen na škodu. Neboť víme kolik dirigentů, autorů i interpretů přivedli svými žalostnými chvalozpěvy na umělecké scesti, po kterém tyto dnes putují kroky domýšlivými a rozsmarnými, a naopak kolika talentovaným lidem dovedli svými omyly a

osobním zaujetím ztrpčít a otrávit uměleckou dráhu! Jak často již naši hudební kritiku těžce kompromitoval nezadržitelně postupující, korigující čas!

Vyšší úkoly kritikovy.

Úkoly kritikovy jsou však vyšší, než pouhé psaní referátů. Mohli bychom říci, zároveň v odpověď na otázku, jaké je umělecké poslání kritiky, s A. Novákem toto:

„Chce daleko více než vykládati básníky, než shromažďovati materiál a připravovati půdu pro dějepisce, než vychovávat čtenáře a mysliti za ně. Koná toto vše, ale nespokojuje se tím, touží zasáhnouti činnorodě do života kulturního. Rozborem, jenž jest zdůvodněným odsudkem, činí kritik definitivní konec odumírající a vyživší se fází umělecké a vzdělanostní; zároveň však ideově i formálně připravuje dobu novou, klesá cestu jejím básnickým mluvčím, apoštoluje ve vnitřních duších pro myšlenky a hodnoty zítřka. Kritikové bývají živé a vášnivě zúčastnění při uměleckých revolucích a kráčívají v čele mladých škol a směrů a často klidí pouze utrpení...“ „Tak splácí z nejlepších svých sil, rozumových i mravních, vinnou a bohatou daň kultuře národní.“

Hudební kritik, který pojímá takto ideálně svou kritickou činnost, hoří účastí na uměleckých bojích dneška. Studuje a hledá příležitost zasáhnout činně a účinně v aktuální — formální i ideologické problémy současné hudby. Neboť ví, že tyto problémy nejsou speciálně české a nemohou býti zcela odstraněny teritoriálně; že však odevšad mohou přijíti podněty, směrnice a operné body; a protože vášnivě miluje hudbu, dává bedlivý pozor, jakým způsobem kde se o to starají, srovnává a vymezuje a dokonce sám sebe zpytuje, nebyl-li by schopen vlastní iniciativy. Tak na př. cítí, že nemůže být nepozorným k hudebním záležitostem v SSSR; dává-li tedy pozor, nemůže se ubránit, aby současně nedohlédl na tytéž záležitosti ve státech s opačnou politickou ideologií a na všechny ostatní státy; a nakonec ho svědomí nutí, aby výsledky svého pozorování a uvažování přinesl k dobru tvorbě domácí ve formě přednášky, kritické studie, essaye, feuilletonu a pod. — Avšak marně se ohlížíme po takovém duchu, není ho tuto. Nemáme příležitost býti rozehráti vášnivým výbojem, žhavou přednáškou či debatou, prostě není tu bojů a zápasů, zatím co je toho tolik, o čem by se dalo bojovat a zápasit. Hudebně kritický život vybíjí se občas kromě odbývaného referování sousedskými drby, jimiž kritik jednoho listu častuje jiného kritika ve věcech lokálního významu. Hudba v CSR žije nějak v závětrí světových uměleckých zápasů — alespoň se tak musí zdát každému, kdo sleduje naši hudbu povrchně, více jako čtenář než posluchač, a neví, že jen několik málo komponistů se zmíněnými problémy zaměstnává a o nich v soukromí diskutuje. Jen tu a tam objeví se v odborném hudebním časopise překlad cizího autora — bez poznámky: myslíte si o tom co chcete. Takový článek ovšem sám o sobě nestačí k domácí orientaci: dává jen kuse tušit co se děje v cizině, ale nemůže nám zastříti dojem, že se nic neděje doma. Jak by se také dalo! Okolnosti, které jsem shora uvedl, nám nedávají naději, že by domácí kritika byla vůbec kompetentní k tomu, aby zasáhla průkazně a platně do problémů současné hudby. Připomeňme si jen, jak stojí, či lépe řečeno sedí bezradně před hudebně technickým problémem zvuku. „Moderní“ zvuk zastírá jí svou zdánlivou nejasností vše ostatní. Zvuk je mluvou, jazykem hudby; vedle reformem formalistických, ideologických a obsahových, byly to hlavně transformace zvukové, jež zasáhly revolučně do vývoje hudby; je téměř zákonem tvůrčího vývoje, že nové věci žádají si býti vysloveny novým jazykem: Kdo tedy neovládá historii zvuku a kdo zvláště dost bedlivě nesledoval jeho vývojové fáze posledních desetiletí, musí ovšem sedět bezradně před novými díly. Avšak je-li na každém opravdovém skladateli, aby historii zvuku znal a dokonce technicky ovládal, je na hudebním kritikovi, aby ji znal alespoň teoreticky.

„Znalosti historické jsou nezbytnou podmínkou, neboť o současném umění může správně souditi jen ten, kdo jest poučen o typech, dějových zákonech a vývojovém proudění minulosti.“ (A. N.)

Zanedbané pole působnosti.

Hluboce založený hudební kritik nemá si klásti meze ve svém působení, stejně jako si je neklade žádný opravdový tvůrce. „Čím širší obzor kritik má, tím lépe pro něho, pro autory i pro literaturu.“ (A. N.)

Velikost škody, kterou nezpůsobilá kritika způsobuje, je úměrná velikosti dobra, které zanedbává a nepřináší. Tak dovedla naše kritika zanedbat příležitost postavit se bojovně a včas proti plemenění a katastrofálnímu růstu nevkusné, rakovinné Lehkonohé Musy. Lhostejnost k tomuto opravdu strašlivému nebezpečí kulturnímu jde tak daleko, že mnozí referenti neváhají přijmouti vstupenky na představení nejpustších operet a psát o nich s beznadějnou žoviálností. — Nezvedli prst k morální podpoře snah šéfa hudebního rozhlasu K. B. Jiráka, který, ač to snad zní paradoxně, zachraňuje sám za nejhorsších okolností posici umělecké a moderní hudby na tomto místě a nese celou tíhu odpovědnosti.

Nikdo z nich nedovedl okřiknout posměvačné zastánce lidové hudby (v dnešní degenerované podobě), kteří dovedli prosadit místo v denním tisku svým nehorázným útokům proti vážné tvorbě a proti uměleckému vedení rozhlasu. Prorocky napsal prof. K. B. Jiráka: „Budoucnost bude podle mého přesvědčení ostře soudit dnešní nezáměr našich kulturních činitelů o rozhlasové otázky, které znamenají pro naši hudební kulturu prostě: být či nebýt!“ — Stejně nikdo z nich nevěnoval pozornost hudební stránce českého filmu, znečištěné obláčky bílými, čarami na zdi a silnicemi šedivými! — Nedovedli nikdy nic znamenat pro umělecký dorost. Adepti tvůrčího i reprodukčního umění ocitají se po odchodu z konservatoře v chaotickém ovzduší, kde není jistoty, poctivosti a jemné vedoucí ruky učitelovy, již má nahraditi zčásti pero kritikovo. Nedozví se nic poctivého od přátel, nic usměrňujícího, věcného a vážného od kritiky. Potácejí se mezi uměleckými klikami a vlastním svědomím, tvoříce tak dohromady něco kongeniálního s hmotnou nezaměstnaností. Nikdo starostlivě a úsilovně nenapomáhá k jich uplatnění. Nedovedou-li podlézati vyšší moci obchodu a klikaření, sráží je tato k uměleckému živoření.

Eventuální námitku, že snad příliš mnoho žádám po kritice, odmítá samo právo, které dovoluje kritice, aby příliš mnoho žádala po umělcích.

Z á v ě r.

Nuže, cítíme z toho všeho, že t a t o hudební kritická činnost je v jakémsi provisorním chaotickém stavu, který kde komu zatemňuje uměleckou orientaci a ani zdaleka neplní úkoly svého poslání. Není úpadkem, neboť neupadla se stavu lepšího. Byla t a k o v á. Jí bolestně trpěli téměř všichni významní umělci od Smetany a Dvořáka po Förstra, Janáčka, Ostrčila. Částečně vysvětluje tento stav naprostý nedostatek tradice. Nemá té tradice, kterou literatuře postavili Dobrovský, Jungmann, Palacký, Čelakovský, Tyl, Havlíček, Neruda, Vrchlický a jiní. Osamělý duch O. Hostinského strmí nad pustotou a prázdnotou. Kus viny nesou též některé naše časopisy, které nedovedou být dost vyběravé ve volbě svých zpravodajů. (Jací lidé to píší o hudbě do některých večerníků, obrázkových týdeníků, čtrnáctideníků a měsíčníků!) Ostatně, neseme všichni část viny na těchto poměrech a napomáháme kulturnímu fašismu, trpíme-li zjevy, které spontánně zavrhuje a necháváme-li růst plíseň a špinu na mladém, atletickém (abych tak řekl) těle naší současné hudby. Opakuji, že je velmi podivné a pro povahu českých umělců příznačné, že si dají líbiti veřejně „kritisování“ své poctivé, tolik námahy vyžadující práce, lidmi, kteří svým prokázaně nedostatečným hudebním

vzděláním, lehkovážností a nepoctivostí nejsou jim právi, kteří nad jejich prací s vážnou tváří šaškují, aby vyvolávali střídavě smích a trpkost. Tato kritika, jak jsem ji tu s patřičnou péčí, odpovědností a přípravou vypočetl, nemůže působit nekonečně jak působí, neboť nemůže být respektovaným soudcem nebo dokonce nositelem nějakého programu, nemůže plnit a také neplní právě své poslání: zpívá jen jakousi konjunkturální písničku a provozuje jakousi společenskou hru, velmi podobnou hře „Člověče, nezlob se“. Byl-li tento stav možný v dobách dřívějších, předválečných i poválečných, aby ztrpčoval život umělcům (z nichž mnozí přes to si dovedli prosadit své slavné místo v české hudbě), není možno trpěti jej dnes, kdy demokratický duch usiluje o spravedlnost a zdravý růst všech složek kulturní práce, jež mají připravovat půdu šťastnějšímu lidskému rodu. Jen odstraněním tohoto stavu můžeme připravit a umožnit příchod těm, kteří by mohli a chtěli postavit ideální kritické činnosti důstojný základ, kteří by přijali její břímě odpovědnosti a přiblížili se tomuto ideálu, jak je vyjádřen ve výroku F. X. Šaldy: „Nejen dobrá báseň, i dobrá kritika jest vždy dílo ducha iniciativního, objevitele a vynálezce ve svém oboru, který jediný vidí tam, kde ostatní jsou raněni slepotou.“

Otto Rádl:

Politické divadlo má úspěch

Živé umění.

Zeptáte-li se kteréhokoliv cizince, jež vnikl po nějaké době do našich kulturních poměrů, co pokládá za nejsvětější projev našeho moderního umění, poukáže vám jistě (ve třech čtvrtinách případů) na dvě naše mladé politické divadelní scény. Srovnáte-li skleníkovitost všech těch směrů surrealistického, abstraktního a bezpředmětného moderního malířství, podíváte-li se s hlediska člověka spoutaného dnešními politickými, sociálními a hospodářskými problémy na subjektivism našeho moderního básnictví, uvědomíte-li si, jak exklusivní a nepopulární je většina naší moderní hudby, která s výjimkou několika skladatelů se uzavírá ve světě dogmat a forem, odmítajíc každý druh „použité hudby“, srovnáte-li s tím obrovskou vitalnost a aktuálnost dvou našich moderních divadel, poznáte, že názor cizincův byl správný.

Obě tyto mladé a úspěšné divadelní scény, divadlo E. F. Buriana „D 37“ i scéna Voskovce a Wericha „Osvobozené divadlo“, mají dnes nejcharakterističtější rys v tom, že jsou divadly politickými. Jejich politický ráz je třeba chápati v nejširším smyslu nikoli jako příslušenství k jedné straně politické nebo jako propagaci určitého politického programu, nýbrž jako snahu o aktuálnost, o zaujímání stanoviska k životním otázkám dneška, jako úsilí učinit jeviště součástí dnešního života. Že nestačí určitá politická orientace umělců k tomu, aby umění bylo opravdu politické, o tom svědčí onen groteskní zjev naší výtvarné a básnické školy surrealistů, která se přihlásila ke komunismu, ačkoliv jejich tvorba je v naprostém protikladu s požadavky, které klade na umění komunismus.

Není nejmenší pochyby o tom, že stejně jako komunisté by si přáli, aby jako propagační prostředek vyrůstaly u nás romány, obrazy a sochy, jejichž překlady a reprodukce by bylo možno přímo posílati do Moskvy, přáli by si u nás také agrárníci, abychom měli umění rustikální, které by bylo nejen výrazem jejich programu, nýbrž i oficiálním výrazem národní duše; přáli by si lidovci, aby naše umění vyrůstalo v duchu encyklik a papežské censury, a vítali by národně

sjednocení, aby duševní orientace naší literatury se kryla s orientací „Národa“ a „Poledního listu“. Ale jaké má být umění některého národa, to neurčují sekretariáty politických stran, neboť jinak by básnická tvořivost dnešního Německa nebo dnešní Itálie, která se vyvíjí uprostřed tolika štědrě rozdávaných milionů, musila vypadati docela jinak, než vypadá.

Každé opravdové politické umění předpokládá existenci jakési tiché smlouvy mezi dvěma stranami. Jednou stranou je umělec a druhou stranou jsou všichni ti nespočetní reprezentanti národního prostředí, kteří umělce musí uznati za svého mluvčího. Chudobná literatura dnešních diktatur prozrazuje právě z tohoto důvodu to, co si politické režimy nepřijíždějí prozraditi: že tam není oné jednotnosti společenského, politického, světového názoru veliké většiny státních příslušníků, z něhož jedině může vyrůstati opravdové a reprezentativní politické umění.

Bojovná demokracie.

Podíváte-li se na umění určité doby, můžete z něho směle usouditi, jak vypadá onen světový názor, který mu dal vyrůst a který rozhoduje o jeho úspěchu nebo propadnutí. Podíváte-li se na nejvýraznější projevy našeho mladého umění, na jeho projevy divadelní, můžete směle z jeho obrazů vyvoditi, že světový názor této celé nejproduktivnější umělecké generace není ani národně sjednocený ani agraristický ani klerikální ani nakloněný nějaké diktatuře. Nemáme divadla ani kabaretu ani básnické školy, která by nesla na svém štítě jméno pana Karla Horkého, politická radikálnost pana senátora Vraného neprobudila k životu žádný mohutný proud, jež by ovládl naši literaturu — z „Poledního listu“ se nestala básnická tribuna žádné umělecké generace. Naproti tomu projevují demokratické skupiny na našich mladých scénách trvalou vitalitu, tvořivost a nadání. Nezdá se, že by to byla nějaká náhoda. Zdá se spíše, že naše umění nalézá prostě nejvýhodnějších podmínek pro svůj vzrůst právě tam, kde se opírá o světový názor tak národně zakořeněný, jakým je u nás názor demokratický.

Chcete-li potvrzení, jak demokratický je ohlas těchto divadel přes veškeru výlučnost jejich moderní jevištní techniky, přečtěte si dopis zřizence elektrických drah, který máme před sebou v originále:

„Chci Vám říci, co si myslím o Vašem divadle. Nás elektrikáři chodí hodně k Vám na představení . . . Možná, že se nedovedu tak dobře vyjádřit, jak bych chtěl, ale buďte ujištěni, že to budou upřímná slova a pokud jsem mluvil vždy příležitostně o Vašem divadle s kamarády elektrikáři, myslím, že i oni budou souhlasit s mými názory . . . Řeknu Vám, že jsem neměl ze začátku důvěry v divadlo, které si říká moderní a avantgardní a které se označuje jedním písmenem s číslicí. Myslil jsem si, ač mám divadlo rád a chodil jsem do Národního ještě jako malý kluk, že to bude pro nás dělníky nerosrozumitelné. Nevím, jestli znáte ten pocit, když člověku je zároveň nepříjemně a zlobí se, vidí-li něco, čemu třeba jeho soused tleská a on tomu nerozumí. Přišel jsem po prvé na „Kavárnu na hlavní třídě“ a byl jsem ziskán. Když si to dávám dohromady, proč vlastně, říkám si, že mne v tu chvíli tak zaujal osud úředníka a všechny jeho zážitky, které jsem prodělal sám jako učedník v kovodělném závodě, a zapomněl jsem při tom na to, že způsob inscenace byl pro mne poněkud neobvyklý. Řekněme místo postele je takový náznak: vyčnívající šikmá plocha. Dvě slečny u jednoho stolu s pobíhajícími číšníkem místo kavárenské místnosti. Nyní, když jsem byl už na mnoha představeních a zvykl jsem si na Váš způsob práce, tak věřte, že když přiřdu-li do jiného divadla a vidím skutečné kusy nábytku, zdá se mi to být zbytečným a mám dojem, že se herci mezi těžkými skutečnými věcmi pro mne ztrácejí.“

Chci Vám upřímně vyjmenovat kusy, které na mne udělaly silný dojem, a ty, proti kterým jsem měl námitky. Asi nejvíce se mi ze všeho líbil „John D. dobývá světa“, a asi proto, že když jdu do divadla, chci mít duševní požitek, chci se myšlenkově zdokonalovat. Ne-

mám rád divadla, kde sedím a mám po celou dobu pocit, že život je docela jiný než na jevišti. V „Johnu D.“ jsem slyšel věci, o kterých jsem dávno a mockrát přemýšlel, ale nikdy je nedovedl dát dohromady a vyslovit tak souvisle a srozumitelně, aby všichni to pochopili. Vy jste to udělali a při tom způsobem plným překvapení. Méně se mi líbilo „Milenci v kiosku“. Rozumějte mi dobře. Vystihl jsem, že je to krásná věc a měl jsem druhý den na to, to si pamatuji dobře, dobrou náladu, aniž bych dovedl říci vlastně proč. Byl to celkový dojem, který ve mně zanechal „Milenci v kiosku“. Ale přes to musím říci, že mně nebyli dosti srozumitelnými a měl jsem při tom ten pocit, o kterém jsem se zmínil dříve, že tady se něco děje, něco, čemu bych mohl rozumět, kdybych měl patřičné vzdělání, a co mi uniká, protože o mnoha věcech, o kterých bych chtěl vědět, nevím nic.

Nepatřím ani k fanouškům „Žebrácké opery“. Bylo to moc hezké a nikdy nezapomenu na verše flašinetáře, ale ta bída se mi zdála být příliš viditelnou. Dnes jsou lidé chudí, aniž by byli přímo žebřáci. Nebo nemocní, dnes je to všechno nějak složitější. — Moc se mi líbila „Vojna“. Nejvíce mne překvapilo, jak Burian dovede ukázat věci, kolem kterých chodíme denně, najednou tak, že mají hloubku a jsou nevšední. Učil jsem se ve škole lidovým říkánkám a básničkám, ale nikdy jsem nevěděl, že jsou tak krásné a že mají ještě nějaký jiný smysl, když jsou seřazeny vedle sebe. Stejně je to s „Májem“. Znal jsem úryvky a z těchto úryvků jsem měl dojem, že je to líbivá báseň o lásce a máji. A najednou v divadle, když to všechno, světlo, kulisy a kostymy vypadaly jako v pohádce, jsem pochopil, že „Máj“ je docela něco jiného, něco, co bych dovedl těžce vyjádřit. Nemám ve své zásobě potřebná slova k tomu. Dopis by byl příliš dlouhý, kdybych vám chtěl podrobně psát o všech dojmech každého jednotlivého představení. „Pleticha“ se mi zdál příliš ojedinělým příběhem, aby nás docela zaujal. „Aristokrati“ mne nadchli pro Sovětský svaz více, než leckterá knížka, kterou jsem o této zemi četl. Zdálo se mi, že vidím na vlastní oči, co to znamená kolektivní práce a k čemu to vede.

Pracujte dále stejným směrem a získáte čím dále tím více diváků dělníků. Lidé se mylí, když mluví o dělnících jako o lidech, kteří nerozumí umění, pletou si vzdělanost s inteligencí. Nejsm vzdělaný, ale dovedu dnes moc dobře rozeznat špatné a dobré divadlo. A na vašem případě je právě vidět, že zabývá-li se divadlo věcmi blízkými pracujícímu člověku, získá jen tehdy, dělá-li to dosud neobvyklým způsobem. Najednou člověk chápe, že ten starý člověk byl skutečně špatný a že třeba právě proto, že není opona, že jsou jen náznaky na scéně, že se svítí různými barvami na scéně, vyniká pravdivost myšlenky, kterou v každém Vašem představení máte.“

L. P., elektrikář trati č. 11.

Dovolený smích.

Takovýchhle dopisů dostávají naše mladá divadla celé množství a mluvíme-li s mladými lidmi z kruhů diváků, pro něž teď divadlo E. F. Buriana zavedlo zvláštní debatní schůzky, získáváme projevy ještě rázovitější. Z nich poznáte, co je dnes skutečným „Národním“ divadlem a uvědomujete si, jaký ohlas musí divadlo nalézt, aby se smělo pyšnit tímto jménem. „Národní divadlo“ jako podnik oficiální, reprezentativní, stojící pod rozmanitými politickými vlivy, které se pak navzájem paralyzují, ovšem takhle aktuální nemůže být: Proto také musí zůstat sociologicky mrtvým podnikem, přes všechno povité úsilí, které na volbu her i na pokrokovost a dokonalost reprodukční techniky v něm budou vynakládati jeho literární vůdci, umělečtí šéfové, režiséři i herci.

Taková nová politická hra Voskovce a Wericha „Rub a líc“ smí prozradit, že odstoupivší anglický král ztratil v řadách lidu všechnu popularitu, a tam, kde noviny jsou nuceny k menší větší diskretnosti, těší se oba komici ve svém divadle daleko větší licenci. Toto volné nakládání s choulostivými aktualitami právě musí charakterisovat politické divadlo a obrovský ohlas i bouřlivý potlesk, jenž provázejí v této hře všechny narážky na bývalého prvního muže britského impéria, prozrazují, že citění lidu a směr jeho sympatií byly správně odhadnuty. Jeden z komiků tu praví s díky afektovaně aristokratické smetánky:

„Já spěchám do Kitzbühlu, do Auslandu, na Wintersporty. Já tam mám rande se Simpsonem III. Ty šaty mi šil krejčí, co šije pro Stahremberga, elegantní, co? A propos: ten pan Simpson III. dokazuje, že i v našich aristokratických kruzích žijí ještě pokrokaři. Četl jste to, že navštívil Marxhof a měl v kabátu červený karafiát?

Vidíte, to se mi líbí: on ví, že se mu nic nestane, a přece si tam ten karafiát dá. A potom si jede odpočinout na zámek. To je pokrokový člověk. On byl také v tom Walesu, a vidí tu bídu, tolik nezaměstnaných, tak s tím vším praští a pověsí to na hřebík a nechá si jen tu apanáž a jen ty jachty. To je chlapík.“

To všechno je snad nezdvornilé, snad nesprávné, ale každá věta je provázena v obecenstvu potleskem tak nadšeným, že vidíte, že se touto formulací uvolňují v davu jakési potlačené pocity. K jejich uvolnění právě politické divadlo slouží.

Tato volnost politických scén, které se u nás přece jen těší značné svobodě projevu — pokud neintervenuje uraženě nějaké cizí vyslanectví — je výsadou, kterou by si měla demokracie hájit. Bylo by možno ukázat na celém množství pražských operetních scén a na jejich druhu humoru, že se v nich chatrnou a značně nekulturní formou odreagovávají fašistické instinkty nižších středních vrstev. Demokracie nevystupuje se zbytečným pathosem proti nedemokratickým „vtipům“ na vládu, která ovšem nikdy nic nedělá, na ministry, kteří ovšem nikdy ničemu nerozumí, na poslance, kteří ovšem vždycky myslí jen na své diety, a na úřady, které ovšem neúřadují nikdy jinak než s připřeží úředního šimla. Demokracie ve chvílích, kdy jí nehrozí právě přímé nebezpečí, si smí dát i tento druh humoru líbit, stejně jako si na svých scénách jiné orientace může dovolit mezinárodní kritiku, která říká o něco více než projevy novin.

Komedie o porážce fašismu.

Velice dobrým příkladem je už citovaná nová hra Voskovce a Wericha „Rub a líc“, v níž se konečně u nás projevuje demokracie trochu bojovná. Je v ní zobrazen propagátor pan Dexter, jenž by se mohl jmenovati také Goebbels, jenž dovede propagačními methodami z kterého nicky, jménem Kazimír Konrád, udělati diktátora, v němž všichni oklamání mohou viděti vůdce a zachránce. Mluví se tu v sanatoriu o divné nemoci, o psychoze doby, o níž není dosud jisto, má-li se léčit v blázinci či v kriminále. Hřmí se proti zednářským bonzům a židovskému profesoru se píská na přednáškách. Vystupují tu legie „pruhovaných košil“, náhodou hnědých, vystupujících jako by vyšly právě ze školy pruského drillu. A když Werich vyjde zmlácen z jejich rukou a sbírá své údy se země, vzdychne si: „Já si připadám, jako bych se vrátil z Berlína.“ Straníci tohoto druhu fašismu se jmenují „kazimíři“ a zdraví se vztažením ruky se jménem svého vůdce: „Kazimír Konrád“. Fašisté mají stejné sklady zbraní, vraždou se zbavují odpůrců, podle metod 30. června odstraňují vlastní lidi, kteří ví příliš mnoho.

Kromě těchto negativních projevů antipatie je tato hra skutečně rozplamenující výzvou k obraně demokracie. Je tu zdravý poměr mezi společenskými třídami: inteligentní ředitel závodu cítí s dělnictvem, poví paní velkokapitalistické majitelce závodu, která financuje fašisty, do očí: „Paničko, jakým právem vy mluvíte o národu?“, a oslovuje dělníka: „Žádný ředitel, ty jsi Franta a já jsem Ervín“ a podává mu ruku. Náhodou tento ředitel vystupuje v masce Leona Bluma. Projevuje se tu politická snaha přivést průmysl na rozumnější politiku a přesvědčiti jej, že ve společnosti fašismu je pro něj zhouba. Hlásá se tu přesvědčení, že „to na konec vyhraje“. V závěrečném aktu je cosi jako demokratická hymna: „Svět patří nám, pro všechny dosti místa, — jen za to vzít a plivnout do dlaní. — Svět patří nám a kdo je optimista — bez řeči půjde s námi, bez ptaní.“

Ukázali jsme podrobněji ráz nové hry Voskovce a Wericha, protože se nám pro rozvoj politického divadla u nás zdá neobyčejně důležitou. Touto hrou se pouštějí oba komici docela bez výhrad na pole aktuálního a bojovného divadla a nejzajímavější na tomto zjevu je, že se to s jejich strany ne-

děje nějak dobrovolně nebo libovolně. Byli k tomu prostě dohnáni po neúspěchu, který jejich úsměvně ironická a vzdělaně alegorická hra ze starověkého prostředí „Nebe na zemi“ sklídila. Nalézám mezi projevy mladých lidí, divadlu zasílanými, jeden, jenž je typický:

„Vážení pánové, jsou-li mladí nejnadanějšími obdivovateli Vašeho umění, budiž jednomu z nich dovoleno říci několik kritisujících slov. ... Zdá se, že by nebylo nevhodno, abyste vynesli ze svého musea zaprášenou a pavučinami opředenou tabuli se skromným nápisem „Spoutané divadlo“ a abyste ji s chvějící se rukou zavěsili na místě vznešeného a závazného nápisu „Divadlo osvobozené“. Loňský chrámek tam za rohem zdál se spoután jen svým prostorem, letošní je jaksi spoután svým představením, obsahově i formou. Z Vaší hry tryská nezvratné přesvědčení o dlouhých fousech a o tom, že se Vám skutečně podařily jen ty kroky dozadu. Onen krok vpřed zmizel snad v nebičku na zemi.“

Prosíme skromně, jsme skromnost sama, aby těch kroků zpátky nebylo v budoucnu více. Potom by se mohutné „Hej rup“ asi neozývalo po Vašich hrách setmělým již hledištěm a odličeným jevištěm. To je skromným přáním mládí. J. B., medik.

Vliv politického divadla E. F. Buriana.

Jeden neúspěch si smí divadlo dovolit, dva nikoli. Bojovné posílení demokratické myšlenky, které se u nás projevuje s rostoucím nebezpečím zbrojících a vyzbrojených sousedů, si vyžaduje bojových projevů i na jevišti. Na nové hře „Osvobozeného divadla“ se tato tendence projevuje přikloněním k linii sociálních a reportážních her, jimž razil cestu první E. F. Burian v „D 34“ — „D 36“. Tam jsme viděli v méně bojovné, ale stejně naturalistické formě revuální obrazy a kolmé průřezy různými společenskými vrstvami v „Kavárně na hlavní třídě“, v „Chceme žít“ i jiných reportážích. E. F. Burian i v těchto inscenacích nepřestal nikdy být jevištním experimentátorem, stylisátorem, jenž vtěšnává každou hru i scénu do formy tanečně stylisované. Voskovec a Werich jako jindy jsou po režisérské stránce realističtí a po stránce jevištní dekorace tentokrát dokonce sahají několikrát nazpět k docela ilusionisticky namalovanému velkému prostpektu. Po stránce jevištní techniky tím ztrácejí ráz experimentálního divadla, po stránce ideového účinku hry však naopak získávají.

E. F. Burian ve své poslední inscenaci s linie p o l i t i c k é h o divadla značně ustoupil. Dal se strhnouti onou ctižádostí, která je specifickou nemocí režisérů; chtěl dokázat, že dokonale mrtvá hra Václava Klimenta Klicpery „K a ž d ý n ě c o p r o v l a s t“ není ještě docela dokonale mrtvá. Udělal touto inscenací pietní čin vůči české divadelní tradici: tahle zbožně vynaložená práce by však se hodila lépe do nějakých idyličtějších dob. Vyšla z toho veselohra, v níž humor nahrazují „režisérské nápady“. Burian, jenž je jednou kouzelným lyrikem a hledačem jemných efektů hudebních, po druhé sociálním pathetikem, obžalovávajícím s nelítostnou ironií, nikdy neměl opravdový humor a pustil se tu na pole, které mu nesvědčí. Je těmito vlastnostmi pravým protikladem Voskovce a Wericha, kteří humorem přímo překypují a naproti tomu nemají skutečného divadelního smyslu: všechny jejich hry bývají kabaretem dvou sólistů, v němž se střídají v pozadí vedlejší herci s pestrými dekoracemi. Tentokrát se ku podivu změnili a přinesli aktuální politickou hru, slušně motivovanou a vystavenou, (pokaženou jen zbytečnou kalendářovou scénou, v níž se zjistí, že vůdce dělnictva je vlastně zbloudilým synem bohaté majitelky továren).

Burianova inscenace Klicperovy komedie „Každý něco pro vlast“ ukazuje, že možnost použití starých her pro a k t u á l n í p o l i t i c k é d i v a d l o je minimální. Jen u docela velkých básnických děl se aktualizace podaří, jako tomu bylo na příklad při „Kupci benátském“ nebo při „Lakomci“. U sna-

živě a dojmavě diletantské české komedii z počátků našeho nového divadla nám překázelo příliš mnoho vtipných sloupek s vytahovanými oponkami, příliš mnoho baletů s hopsajícím a ne právě humorně parodujícím jevištním služebnictvem, příliš mnoho chansonů buď s archaickými nebo s modernisovanými texty odzpěvovanými na rampě frontálně k publiku. Slyšeli jsme tu „Holko modrooká, chyt ženicha dokud toká“ v jedné řadě vedle protimilitaristické „Žádný neví jako já, jak se střílí do živého, žádný neví, hopsasa, jak se seče do masa. Každý kdo je Bohu milý, bouchá, pálí, vraždí, střílí, žádný neví hopsasa, jak se seče do masa.“ Ale všechny ty aktuální narážky, řídce navěšené na výstupy pana ze mlýna, pana z pivovaru, pana vinopalce, pana ptáčníka a pana učitele, byly nějak příliš vzdáleny aktuální evropské skutečnosti, které tak sršela z Burianovy režie Beaumarchaisova „Lazebníka sevillského“.

Co říkají studenti a dělníci.

Přes to přese všechno ovšem s hlediska čistě divadelní techniky je i toto představení velkým osvícením a přímo jímavě působí množství projevů, které divadlo dostává z nejruznějších kruhů, nejčastěji studentských a dělnických. Citujeme jen některé z množství originálů, jež máme po ruce pro jejich neobyčejnou zajímavost s hlediska divadelně sociologického. Funkcionář dělnického divadelního spolku ze západních Čech na příklad píše:

„Čtenému a námi dělníky zbožňovanému kolektivu E. F. Buriana a jemu samotnému. Dne 9. října přinesl jsme na naši zkoušku připravujeme „Baladu z hadrů“ lístky na den 11. října do vašeho divadla na hru „Lazebník sevillský“, tato událost vyvolala mezi našimi soudruhy velikou radost a lístky byly ihned rozebrány, temi nejpotřebnějšími, t. j. zemědělskými zaměstnanci kteří mají denní mzdu Kč 8.— a nezaměstnanými. S velikou radostí se připravovali kamarádi na den 11. října do Prahy, někteří vlakem a někteří pěšky, několik nezaměstnaných soudruhů obíhalo vaše divadlo v Jungmanově ulici již od dopol. hodin a nedočkavě očekávali, kdy se budou moci posadit na místa, na které by museli hodně dlouho šetřit, kdyby nám nebyla učiněna výhoda, za kterou jsme vám nesmírně vděční (kdyby ste chtěli dali bysme vám zdarma vstupenky na některou naši reprisu „Balady z hadrů“?) A nyní již sedíme v divadle a sledujeme hru. L. S. Já se občas podívám po našich lidech jako otec, snad bych to neměl ani psát neboť jest mi teprve 19 let, ale jsem to já který přinese vždy lístky na hru, viděli jsme na příklad „Baladu z hadrů“ v Osvobozeném a oni ve mně jakéhosi otce vidí, při pohledu na ně pozorují, že jejich oči jsou široce rozevřené a ústa pootevřená. O přestávce jsme skorem vůbec nemluvili a pozorně jsme si prohlíželi obrazy a věci, na chodbách vystavených, několik soudruhů s ostýchavostí se mnou nešli a zůstali sedět, prostě se mně nepodařilo je přesvědčit, že jsou mezi svými. Pozorně jsme si všimli nápisu nad vchodem „Divadelník slouží, ale neposluhuje“ což jest dle našeho názoru dobře vystiženo, neboť v divadelníku vidí doposavět měšťácká vrstva, která by nejraději aby dělnictvo navštěvovalo operetní hry a nasládě limonády kde si bere bohatý za ženu chudou, s čímž chtějí docílit aby dělníky zblbli, na to můžeme odpovědět jen my a my dobře víme, kam máme jít . . . Následuje druhá polovice hry. Po konci se nám takřka nechce jít domů a dlouho stojíme před divadlem a diskutujeme o jednotlivých výkonech a o celkovém dojmu, je zajímavé že naše názory se téměř všechny schodují a tvoří jednu odpověď kterou nyní napíšeme. Nám všem se líbil především . . .“

Jsmeli někdy ochotni věřit tomu, že doba divadla už minula a že mechanicky reprodukuje druhy technického umění, jako film, rozhlas, televise nahradily živou podívanou jevištní — přesvědčujeme se naopak, že divadlo (snad kromě oficiálních scén) může být ještě útvarom neobyčejně živým. Je zajímavé, že si tuto skutečnost uvědomují s překvapením i neliterární návštěvníci, jako tento „venkovský chlapec“, jenž píše:

„Týden uplynul, co jsem byl ve Vašem divadle „D 37“ a stále ještě se nedovedu vymanit z dosahu dojmů, které tak hluboce rozbouřily ve mně klidnou hladinu. Stále ještě ve mně rezonuje odraz děje, jehož jsem byl ve Vašem divadle svědkem a před mým vnitřním zrakem běží znovu barevný pás, hra světla a stínů, kouzlo

filosofie a psychologie

Jar. Dědek, profesor české techniky v Brně:

Ve stínu zítřka

Při analýze hospodářské krise potkáváme se s pojmem krise důvěry. Zdálo by se tedy, že podkladem krise hospodářské je vlastně krise člověka. Nechybí ani knih, které jsou tomuto problému věnovány zcela. Z nich chtěl bych zvláště vyzvednouti vloni vydanou knihu J. Huizinga: *In de Schaduwen van Morgen*. Po česku: „Ve stínu zítřka“.

Krise moderního člověka

je mnohem starší než krise hospodářská. Již v roce 1915 hlásal Bertrand Russel, že „civilisovaný svět má zapotřebí základní změny, má-li býti zachráněn před rozkladem — změny jak ve své hospodářské struktuře, tak i ve své filosofii životní“. Mohlo by se snad říci, že Bertrand Russel byl tehdy pod vlivem světové války. Ale vezměme Spojené státy severoamerické v dobách největšího hospodářského rozkvětu a plné prosperity. Popisy amerického života ukazují známky únavy, stoupajícího pocitu nudy, prázdnoty. Ani nejprimitivnější požitky — jako ukojení hladu — nejsou již radostí. Jídelní listky sestaveny jsou podle kalorického obsahu, „lunch times“ stávají se složkou pracovního dne, chybí již jen krmicí stroj posledního Chaplinova filmu. Pěstují se jen dva druhy jablek, protože dávají největší výnos — otázka chuti — bohatosti chuti různých — ustupuje docela do pozadí.

Naše civilizace rozkládá i nejtálejší elementy, všechno je plno zvláštní křavosti. Stálým, pevným pohrdáme, proměnlivé obdivujeme (Daniel Rops: *Le monde sans âme*). Po válce objevuje se hluboký pesimismus (Oswald Spengler: *Der Untergang des Abendlandes*), „filosofie zoufalství“ (H. Levy: *Thinking*), všechno příznaky těžké choroby psychologické. Hospodářská krise stupňuje dráždivost i vzdělané osoby soudí dnes často tak nenávistně, jako dříve snad jen zcela nevzdělaný dav (Huizinga).

Tlak hospodářské krise pocituje dnes i nejširší veřejnost: většina z nás je na těle totiž citlivější, nežli na duchu. Co si je v moderním pokroku v nepořádku Neúspěchy hospodářské diskreditují u mnohých lidí pokrok a tento kdysi tak moderní výraz sám dnes z běžné řeči takřka mizí.

Naivně popularisované zprávy o krizi vědy pojmají se dnes za důkaz, že seriosní studium selhalo a dodávají odvahy neinteligentům, kteří se domnívají, že vzdělání k úspěchu zapotřebí není.

Lidstvo neprodělává dnes první kulturní krizi, ale Huizinga dokazuje přesvědčivě, že naše krise je zcela jiná a nedá se srovnávat s ničím, co z historie je známo. V čem se tato krise vlastně projevuje? Je přirozeno, že nejdříve v činnosti intelektuální.

Krise přírodních věd.

Nositelem t. zv. moderní civilizace, anebo při nejmenším nejvýznačnější její složkou, jsou přírodní vědy.

Ty prodávají dnes opravdu těžkou krizi, ale je to krise vývojová. Ještě před 300 lety byl člověk odkázán ve studiu přírodních dějů na rozeznávací schopnost svých očí: neměl ani mikroskopu, ani dalekohledu a dnes — studujeme pohyb jednotlivých elektronů, kde i jediný paprsek světla, kterým je osvětlujeme, působí rušivě. Přicházíme k rovnicím, které si nedovedeme konkrétně představit.

Rozmáhá se úžasná specialisace. Ohromná říše znalostí, kterou lidský rozum nedovede již obsáhnouti, nutí

pohybů. — Do té doby připadalo mně divadlo jako mrtvola, o jejíž zdechlinu dělí se hodující snobové. U Vás musí trochu soudný člověk poznat, co dělá krizi divadel, která přehlíží dychtivě čekající dav těch, který za dobré slovo a povzbuzení utrl by si od úst posledního sousto jen aby oživil naděje v duši již pochybující. Až přijdu někdy opět do Prahy, první moje cesta povede k vám.

J. H. (adresa).

P. S. To Vám píše ten venkovský chlapec, který Vás 27/9 36 před Vaším divadlem oslovil a který vděčí šťastné náhodě za to, že týž den když jste jel elektr. domů směrem na Holešovice, mohl s Vámi opět několik slov promluvit. Děkuji ještě jednou za Vaši laskavost, se kterou jste vyšel vstříc mým kamarádům.“

Divadlo skutečně národní.

Dopisy, které dostává „Osvobozené divadlo“ od svých návštěvníků z nejprostších vrstev dělníků, znějí s podobnou přesvědčivostí a upřímností, a leckterý z nich by měl být našim velkým scénám hlasem z neznámého světa, který by měl být slyšen: Na příklad tento:

„Vážený Pane Verych a Vážený Pane Voskovec též i Vážený Pane tajemníku. Dovoluji si Vám za dělnictvo od fy... kteří stávkovali 9 týdnů a do podnes ještě našich kamarádů i kamarádek 216 za vraty. Nemohli jsme za to, že vyšší předáci nás sklamaly a ten náš boj bude a jest bojovný... Obrátil jsem se na Vás vážení pánové by Jste nám poskytli pro naše dělnictvo volný vstup do Vašeho divadla a vyšly jste nám vstříc, bylo viděti, že máte též cit pro dělnictvo. Byla to velká odezva mezi dělnictvem, že Jste i Vy nám podaly pomocnou ruku a proto dovoluji si Vám upřímně za dělnictvo poděkovati. Váš šlechetný čin nebude nikdá zapomenut v srdci dělnických a snažíme se ze všech sil by Jsme Vám ho oplatily. Vaše divadlo navštívíme ve velkém počtu za peníze a snažíme se by i veřejnost pozastavila se nad Vaším šlechetným činem prokázaným dělníkům. Též i veškeré díky pánům hercům, že podaly nám tak dobrou látku životní. A. H., býv. zámečník (adresa).“

Ještě jeden hlas studenta, jenž na rozdíl od jiných studentských značně literárně kudrlinkovaných projevů zní docela prostě a dobře ukazuje, jaký význam přikládá politickému divadlu mladá generace intelektuální.

„Na plakátech Vaší „Ballady“ objevilo se číslo 100. Chtěl bych jako jeden z tisíců diváků stisknouti vám ruce za Vaši práci. Chtěl bych Vám poděkovati jako jeden z těch, jejichž citění jest tlumočeno Vaším uměním. Je mnoho lidí, kteří se s trpkostí dívají na svět svázaný okovy lidské hlouposti a vychytralého bezohledného sobectví. Bojujete proti těmto lidským chybám jest úkolem každého, kdo si je uvědomuje. Ale ne každý dovede jim čelit stejně. Vám byla dána síla, osvobodit se z pout, smát se jich nicotě a povzbuzovati tak ty, kteří nevěří na záranky. S Vašeho jeviště do hlediště proudil vždy silný, mladý a zdravý optimismus. Odpověď hlediště jevišti dávali ti, kteří chápali. Někteří se jen smáli, protože jim stačilo se bavit. Jiní nerozuměli a krčili rameny. Kdo se ale viděl zobrazen na jevišti, šel proti Vám. A jeho živost útoku dokumentovala věrnost portretu. — Chtěl bych se připojit k prosbám: již nikdy neodcházejte, byť i jen na čas. Divadlo, které jste stvořili, již dávno není jen Vaše, je nás všech. Vy jste našimi mluvčími a patříte nám, jako my patříme Vám. A jako my bychom nesměli opustit Vás, nesmíte ani Vy opustit nás.“

S. Š., koleják (adresa).

Srovnejte s těmito projevy, které přicházejí na jedné straně z vrstev nejinteligentnějších a na druhé straně z kruhů nejpobulárnějších, nepatrný ohlas, který v tak širokých vrstvách nalézá naše moderní umění výtvarné nebo naše poesie. Dospějete k poznání, že naše mladé divadlo přes svou technickou výbojnost a avantgardnost, která jinde se omezuje na pouhé úzké kroužky přívrženců, je věcí lidu a národa. Politická orientace těchto divadel a jejich odvaha k naprosté aktuálnosti je právě jejich největší silou a jejich úzký vztah k národní tradici, který se zejména projevuje na scéně E. F. Buriana, je zárukou zdravého vývoje. Bezvýhradná demokratická linie, na kterou svou poslední hrou nastoupili Osvobození, činí z jejich divadla věc národní, věc, s níž se musí ztotožniti každý poctivý demokrat, ať už je příslušníkem kterékoliv strany. **B o j o v n á d e m o k r a c i e j a k o p r o g r a m:** nic lepšího jsme si od tohoto divadla nemohli přát.

k orientaci do hloubky. Nutno si zvoliti zcela úzký výsek, člověk pracuje v šachtě od jiných oddělené, je „duševně v jeskyni“. Člověk nakonec zná jenom na př. čeření a saturaci, již organická chemie je mu vzdálena, Shakespearovy tragedie pak docela ustupují v mlze. Člověk se vrací k mentalitě divochů tak, jak ji líčí Malinowski: několik málo užitečných předmětů má svá jména a celý ostatní svět ustupuje do pozadí, tvoří džungli, „bush“, lhostejný a neznámý. Člověk se stává duševní zrůdou s hypertrofií jedněch orgánů a s úplným zakrněním druhých. Je velmi nebezpečné, že se tato jednostrannost plánovitě pěstuje ve výchově specialistů. Lidstvo „vynalezlo metodu na vynálezy“ — jejím předpokladem je právě jednostrannost odborníků.

Ale i tak — přes všechny vady intelektuálního života možno ještě říci — a je to jednou z malých radostí dnešní doby — že čisté myšlení, speciálně přírodní vědy, jsou ještě v plném, ba přímo závratném rozkvětu.

Oslabená soudnost.

Jak zcela jiný obraz jeví „populární myšlení“: je v opaku k produkci myšlenkové, v úplném rozkladu.

Huizinga ve své knize ho duchaplně analyzuje. Můžeme říci — v hrubých rysech a schematicky — že ubývá přesnosti a hloubky myšlení: trpíme oslabenou soudností. Jsme dnes mnohem dokonaleji informováni než kdykoliv dříve a tedy vlastně bychom měli být mnohem schopnější usuzovat. Dostává se nám ohromné spousty informací knihami, novinami, radiem — a přece nelze říci, že by průměrný člověk byl dnes moudřejší, že by sám sebe lépe poznával. Opak je pravda. Hloupost, ve všech formách, směšné i zlomyslné, nikdy neslavila takové orgie jako dnes.

Vulgarisace vědeckých poznatků vede ke zmatku příčin a následků a dále až k zeslabenému vědomí odpovědnosti mravní (Henrik de Man: *Le socialisme constructif*). Průměrný člověk myslí čím dále tím méně samostatně. Informace, názory, ale i zájmy a záliby jsou mu vnučovány. Již Machar se smál „inteligentům“, kteří bez novin by nevěděli, co mysliti.

Hromadně šířené zprávy a názory jsou stříženy na průměr, a protože pokles je vždy snazší nežli vzestup, musí takovýto průměr trvale klesati. K tomu se druží jednostrannost četby jediného denního časopisu. Jednostrannost znamená vždy omezenost.

Pasivita se stupňuje. Od aktivního myšlení, promyšlení, klesá člověk k pasivnímu přijímání hotové servírovaných úsudků. Zůstává po celý život na úrovni školáka. Tím se ještě stupňuje nesamostatnost průměrného člověka.

K tomu všemu přistupuje ohromná moc síly zvyku, kterou tak sugestivně líčí William James. Instinkt davu nahrazuje soudnost. Reklama politická i obchodní využívá zeslabené schopnosti usuzovací. Neštítí se sebe nižších instinktů, vyhýbá se všemu individuálnímu a neschopnost úsudků ještě zvyšuje.

Je nemožno se koncentrovati. Člověk není schopen něčemu se plně oddati (Huizinga). Dotěrnost reklamy, mechanický hluk, auta, radia atd., nepřipouští, aby se člověk mohl zamysli. Člověk doslova sám sebe neslyší. Jak by mohl slyšeti tiché hlasy svého nitra?

Duševní život se stává čím dále tím mělčí a mělčí, reaguje jen periferií našeho myšlení.

Tomuto náporu nemohly odolat ani vrstvy, produkující duševní hodnoty. I tu vidíme oslabený smysl pro pravdu a nedostatek kritičnosti. Přesnost myšlení upadá. Paralely, přirovnání, obrazná rčení nahrazují dnes často exaktní popis anebo dobře rozváženou definici. Je tomu, přirozeně, zvláště u těch věd, jejichž výsledky nelze ještě vyjadřovati matematickým vzorcem; ten aspoň exaktní vědy přírodní nutí k jasné a přesné formulaci.

Ismy místo stylu.

Je příznačné, že ani století XIX., ani XX. nevytvořilo svého slohu. Chybí v prvé řadě vytrvalost; kde zůstaly tlusté sešity Ševčikovovy školy houslí, kde Czernyho Schule der Geläufigkeit? Dnes postačí znáti gramofonové desky anebo knoflíky radia. Dnešní umění charakterisuje „neupřímnost uměleckých forem, útěk ze skutečnosti, vyhledávání exotismu, honba po sensacích, po extrémech“. Heslem t. zv. umění je: strašit buržou.

Kdežto v dřívějších věcech současné umění, styl, byly bezejmenné — teprve následující generace stvořila pojem klasiky, románského stylu, gotiky atd., vidíme dnes nejdříve nové jméno, pak program a pak teprve pokus o jeho uskutečnění, pokus o umělecké dílo. Místo rozkvětu umění vidíme dnes jen nadprodukcii různých „ismů“.

Kdežto věda logickými vývody je donucena k iracionalismu, snaží se moderní směry umělecké násilně o něj, z nedostatku jiných sensací.

Doba, která si hraje.

Tato nereseriosnost vede až k dětinskosti. Nejtypičtějším příkladem jsou Spojené státy severoamerické. Staly se pověstně svými křížovkami a skládkami, „crosswords“, „puzzles“, které se šíří jako epidemie a pěstují se s vážností, která je nám zde v Evropě na štěstí ještě nepochopitelná: zakládají se kluby, časopisy, vydávají se učebnice, soukromí učitelé bridge dostávají za hodinu až jednu libru honoráře. Jiným znakem hravosti jsou „slogany“, hesla politická a volební, která vědomě nejsou stoprocentní pravdou. V zemích s typickým nedostatkem smyslu pro humor berou se vážně („Blut und Boden“).

Ani sport se neubrání tomu zdětinštění: „fanouškování“ jede ruku v ruce s pasivismem. Sportovní nadšenci dnes sbírají autogramy přeborníků.

Dětinskost jde s velikášstvím, s falešným heroismem. Prostá povinnost se přibarvuje hrdinstvím. Dříve byli heroové polobozi, hrdinové dávno zesnuli, dnes apostrofuje takto politicky organizované děti. Oslabená soudnost nabývá až komických forem: Šíří se pověra. Noviny hemží se inseráty věštkyň, horoskopů, kdekdo má svůj mascotte. Je to úpadkový mysticismus divošsky naivní duše dnešního člověka.

Hříchy industrialisace.

Technika, přmysl jsou vázány na stroj. To vede k přečehování jeho významu. Stroj vyvolal představu, že intelektuální činnost člověka má jenom potud cenu, pokud je užitečná. Proto se považuje dnes šofér, který dovede rozmontovati dynamo, za inteligenta. Inteligence se měří podle zručnosti zacházeti se strojem. Anebo počtem nástrojů, kterých se používá: „civilisace“ USA — daná počtem aut.

Avšak stroj musí býti jednoduchý, má-li se rozšířiti mezi publikem, a proto i obsluha jeho je snadná. Je na hony vzdálen od činnosti vynálezavé, která tento stroj produkovala. Je to celý rozdíl mezi aktivní a pasivní činností, mezi produkovaním poznatků nových, respekt. přijímáním poznatků jednou již vytvořených. „Od Faradaye, Maxwella a Hertze, kteří vykonaly hlavní práce, umožňující bezdrátovou telegrafii, je dlouhá cesta až k obchodníku radiovými přístroji anebo k otci rodiny, který si hraje na svou šestilampovku.“ Ovládání hmoty, přírody, je pouze jedním ze znaků skutečné kultury (Huizinga). Tu nelze měřiti spotřebou mýdla ani benzínu.

Úcta ke stroji provázána je dětinstvím, stroj stává se hračkou. Mezi fanouškem automobilovým či radiovým a chlapečkem s elektrickou lokomotivou, v tom není rozdílů.

Industrialisace, zvláště ve svých počátcích, se vyznačovala škaredostí. „Průmyslové město“ budí vždy představu něčeho špinavého a bezútěšného. Tato neúcta k požadav-

kým estetickým byla úmyslná, její prameny sahají až k protestantismu a jeho odporu proti estetickým dojmům, závislým na hmotných predmětech. V zemích industrialisovaných bylo umění považováno za cosi hříšně frivolního. Whitehead ukazuje na „Charing Cross Bridge“ v Londýně, který bezohledně zakrývá krásné pobřeží Temže. Ale i dnes ještě se dává bezohledně přednost škaredé, ale levné produkci seriové. Zvolna povstává umělecký styl jednotkových obchodních domů.

Ale nad tuto ošklivost tělesnou horší je škaredost duševní, která industrialisaci provázela. Rozkvět její nepochybně v obdivu vědeckých poznatků, ve snaze lidstvu prospěti. Vědy zmocnili se lidé, kteří jí nerozuměli a kteří jen vykořisťovali její vynálezy. Je v tom zvláštní ironie, že liberalismus, bojující za lidská práva a spravedlnost, ba sama individualistická filosofie století devatenáctého pomohly k vítězství „svobodě průmyslového počínání“. Ironie anebo spravedlnost: tak jako velká revoluce francouzská občana současně osvobodila i uvrhla v nové otroctví obecné povinnosti branné (Einstein). Adam Smith učil „přirozené svobodě, která se sama, automaticky dostaví, jestliže jen každému bude ponechána úplná svoboda, aby šel za svými vlastními zájmy cestami, které sám za nejlepší uzná“. Tato svoboda průmyslníka, jeho neodpovědnost, znamená ideový ateismus, neuznávající žádné vůle, které by byl průmysl podřízen. „Byla to představa horší než ateistická.“ Aristotelovi byli barbary ti, kdo žijí, jak chtějí, bez vnitřní disciplíny.

Osobní, bezohledná ziskovost nikdy nemůže být nositelem kultury. „Představa, že složitý a delikátně vyrovnaný mechanismus průmyslového počínání by mohl být řízen nevzdělanými lidmi, lapajícími žádostivě po výdělku, ukázal se záhy naivním přeludem.“ Postaci několik let krize hospodářské — vyvolané třeba jen konkurencí druhých — a již se průmysloví magnáti dovolávají intervence státu „na nekonečných světových konferencích.“

Znaky úpadku v hospodářství.

Vědecké pojmy dnešního národního hospodářství jsou abstrahovány z obchodních zvyklostí a proto jim chybí jakákoliv vyšší idea. To jeví se zřetelně v tak zv. „obchodní morálce“, která odjakživa měla příchut druhoradosti. Dnes jsme již tak daleko, že velké finanční skandály (Kreuger, Stawiski), budí obdiv, anebo aspoň „snašlivý úsměv“.

Celé státy zakládají dnes svůj zahraniční obchod na nepoctivosti. Nakupují, aniž by chtěly platit, anebo nutí k odběru svých vlastních produktů, často k typicky „neúžitečné spotřebě“. Dnes si již ani neuvědomujeme, že „devalvace“, „moratoria“ a jiné podobné „finanční operace“ patřily kdysi do kompetence trestních soudů.

Alain ironisuje „obežretného člověka, který své peníze svěří spořitelně a očekává zúčtování, jakoby dle přírodního zákona“. „Klid rentierův“ je draze zaplacen. Kolik ukládacích papírů nebylo nikdy konvertováno? Kolik půjček nestalo se jednou bezcenným papírem? Byla by to zajímavá a vědecká studie: hospodářský úpadek, jakožto nutná složka kapitalismu. Rentier si vynucuje „placem“ pro své úspory a bankéř, kterému jsou vklady svěřeny, nutí malé zdravé rodinné podniky k přeměně na akciové společnosti a k chorobnému vzrůstu. Také stát je ochotný odběratel úspor, „tvrdě o sobě a sám se snad domnívá, že je zručným bankéřem, který dovede fruktifikovati jemu poskytnuté zápůjčky, kdežto vlastně svým věřitelům jen běže ve formě daní to, z čeho jim platí úroky z jejich peněz“ (Alain).

Při tom všem zůstává určitý stud za bohatství. Jsme v hloubce přesvědčení, že intelektuální předpoklady pro vydělávání peněz jsou nepatrné, dostupné každému. Vypráví se, že řecký filosof Thales, vynálezce geometrie, jednou schválně vydělal na olivách spekulací, jen proto, aby dokázal, že má právo bohatstvím opovrhovati. Výhradní koncentrace na peníze považuje se za zrudnost a barbar-

ství. Populární úcta k vědecké práci pramení jistě z vědomí, jak velký je nepoměr mezi jejím oceněním finančním a hospodářským výnosem, který přináší.

Ani nezaměstnanost s jejím „kulturně-destruktivním a iracionalisujícím vlivem“ (Mannheim) nelze rozřešiti sebe větší podporou v nezaměstnanosti. Je zapotřebí vrátiti člověku sebeúctu, smysl života.

Úskalí socialismu.

Jedním z prvních hmatatelných výsledků „sociálních snah“ byly tak zv. dělnické zákony, omezující svobodu podnikatelovu, regulující práci dětí, žen atd. Jejich praktická cena je nepopíratelná, ale ideově nadělaly velikou škodu: předpokládají totiž, že průmysloví vůdci nejsou schopni vývoje. Celá snaha po policejním dohledu nad kapitalismem vychází z předpokladu, že kapitalistu lze civilisovati jen pomocí policie. Ale kdo zaručí, že tato policie bude lepší nežli podnikatel sám?

Takovýmto zásahy není problém rozřešen, je jenom přenesen na politiku. Ale často již citovaný anglický odborář Cole nechce ani slyšeti o tom, aby politik kontroloval technika, protože průmyslu politik nerozumí.

Také výměna kapitalistických vůdců za socialistickou byrokracii nezaručuje úspěch. Naopak: „korumpování, nevzdělání, ziskovní funkcionáři nadělali v socialismu neméně tolik škod, jako nevzdělání, sobectví, chtiví zaměstnavatelé jich nadělali v kapitalismu“. Jedinou možnou nápravou je „zkrášlení lidské povahy“.

Socialista de Man se hrozí „nesnesitelné nadvlády zaměstnanců“ — dnešní marxistická církev a její kněží — laikové jsou mu již dosti „terribles“.

Nehospodárnost úředníků akciových společností a státních podniků je známa. Chybí jim dle Alaina „duch lakomce“, který se stará o svůj vlastní majetek. Ohromné platy vedoucích funkcionářů kontrastují často divně i s dividendami akcionářů — majitelů podniků.

Žádné „socialisování“ není sociální, není-li vedeno podněty mravními.

Modernější heslo než socialisace je plánování. Ale chtěme-li plánovati objektivně, pro dobro všech a ne jen ve prospěch určité skupiny, narazíme v samém počátku na otázku Mannheimovu: „Wer plant die Planenden? Welche von den vorhandenen Gruppen soll uns planen?“ Kde je ten nadělověk, který má státi nad všemi ostatními?

Cole analysuje konkrétně plánování pro všechny industrie Velké Británie. Jaké jsou dle něho podmínky úspěšného plánování? Pouhá abstraktní, pasivní účast dělníka, přes politiku, volby, parlament, vládu, ministerstva, komise atd., nemůže nikdy dělníka uspokojiti. Cole líčí suggestivně stoupající nespokojenost, nedefinovatelné neurotické rozčilení, podrážděnost dělnických vrstev. I sebe větší zvýšení životní úrovně, mezd a volného času, proměnilo by se na „prach a popel“.

Má-li dělník býti spokojen, musí se mu dostati aktivní účasti v dílně samotné, tedy tam, kde žije svůj každodenní život. Cole přiznává dělníku i právo voliti své předáky, inženýry, ředitele továren — ovšem jen z osob náležitě kvalifikovaných. Účelem plánování není produkce, ale svobodný člověk, který si je vědom své odpovědnosti. K tomu nestačí pouhé zvýšení mezd, je třeba nových popudů.

Je to skoro nepochopitelné: tolik let existují již politické socialistické strany s miliony příslušníků a dnes mluví se v nich o výchově k pocitu odpovědnosti?! A přece: v 18. roce trvání republiky píše denní tisk o „výchově k demokracii“.

Belgčan Henrik de Man, vzal si za životní úkol vrátiti socialismu (marxismu) živou sílu hnutí, neseného mravním svědomím jednotlivce.

Co se vlastně přihodilo? Původně bylo socialistické hnutí nesené jednotlivci, nadšenci, mučedníky svého přesvědčení, kteří chtěli sami druhým vybojovati ráj. Byla to doba socialistického utopismu, messianismu. Ale vykupitel nepřišel — přišlo zklamání. Tady přichází úloha Marxova. Vytvořil

představu fatalistické nutnosti, se kterou se dostává sociální revoluce — dělej co dělej. Decimovaný předvoj utopistů nahradil širokou armádou mas. Bylo nutno je probudit, apelovat na jejich zájmy, zájmy jim nejbližší, hospodářské, třídní. Tím však socialismus ztratil průbojnost. Ideový socialismus byl nahrazen politickou stranou. Tam nerozchoduje již nadšení, vzniká „třída profesionálních vůdců“ (de Man), vedení strany, sekretariáty. Socialismus stává se zaměstnáním a často velmi dobrým zdrojem příjmů. Je to vítězství zájmu nad svědomím.

Jednotlivec stal se nulou, voličem, soudruhem, číslem, schematem. Instituce byla povýšena nad člověka. Společnost stala se bohem, kterému byl obětován člověk.

To bylo zvláště nebezpečné u dělníka průmyslového, městského, který je tak již vzdálen od přírody a „sleduje roční doby jen dle ústředního topení“ (Rops). Takovýmto schématům, robotům chybí životnost, chybí resistance. Tato mrtvolnost a nemohoucnost zavinila katastrofu socialismu německého: postačil jeden důstojník se dvěma vojáky, aby vyhnali ministra — socialistu z úřadu.

Ale jak vrátit dělníku osobitost?

Zvýšení životní míry nestačí. Nutno jít na samý základ socialismu. Historický socialismus je fatalismus, je trpné čekání, které nedovede dodat ani impuls ani pocit osobní odpovědnosti. Proto Man hledá citovou náplň, osobní vklad, „persönlichen Einsatz“. Pracně dokazuje, že ani Marx nebyl bez etiky — nenáviděl každou lež. Manovi je socialismus morálkou aplikovanou na poměry sociální. Takovýto mravní základ předpokládá víru a priori v hierarchii hodnot, tedy vlastně osobní náboženství. Proto chce Man, aby sociální přesvědčení vedlo z náboženství k socialismu a z něho teprve k třídnímu boji a ne, jako dosud, ze sobeckosti a pohnutek zistných.

Je to těžký úkol. Oficiální socialismus sám se brání těmto mravním vlivům, které nejdou dohromady s politickým oportunistem. Takovýto socialismus požaduje příliš mnoho, nejenom od svých odpůrců, ale i od svých přívrženců.

Největší ranou je

pokles politické morálky.

Již válka nás zvykla mnohému. Dnes ještě přibývá nových „cárů papírů“. Oslabená soudnost oslepuje: posuzujeme státní instituce podle přesnosti železnic a asfaltových cest. Nespravedlnost, krutost, útlak svědomí, lež, zradu, bezpráví přehlízíme.

Koronou všeho je zvláštní filosofie politické činnosti. První ji formuloval zřetelně F. Meinecke (Idee der Staatsraison, 1926). Politika tvoří sama pro sebe zvláštní kategorii. Mravním zásadám nepodléhá. Státu je dovoleno „ve vyšším zájmu“ všechno. Rozhodujícími jsou pojmy „přítel — nepřítel“. Rozhodující je nebezpečnost.

Tuto svobodu jednání osobuje si přirozeně každý stát. Z toho vyplývá naprostá nedůvěra jednoho ke druhému, nedůvěra ve smlouvy mezinárodní, nemožnost jakékoliv spolupráce.

Osvobození ode všech mravních závazků je příliš lákavé: i politické strany uvnitř státu si je osobují. Politický boj se vyvíjí: po hrubých řečech dochází k násilným činům. Menšiny se učí uchvacovat moc násilím. Triumfuje politický gangsterismus — staré pěstní právo. „Násilí stává se veřejnou moudrostí celé společnosti lidské.“ Příliš ochotní filosofové vytvářejí pojem člověka — šelmy. (Oswald Spengler).

Zeslabená soudnost nás činí hříčkou neplodné rozkladné kritiky, anebo aktivní politické propagandy, imitace reklamy obchodní. „Negativní liberalismus“ (Mannheim) činí masy tvárnou hmotou energických minorit bez rozpaků.

To vede za příznivých podmínek až k diktatuře. Jedna vrstva společenská se povyšuje na kontrolní instanci neorganizované majority.

Ovšem, že nechybí ani znaky dětské: duch parád, mobilisace statisíců, falešné heroiství, které často je jen auto-

sugesci vládnoucí minority. Je logické, že vůdcové stávají se polobohy, proroky vyšších mocí, s příjemným pocitem osobní neodpovědnosti.

Diktatura však neznamená naprosto ještě hospodářské plánování. Nelze léčit nemocné dítě tím, že mu zakážeme, aby plakalo (Mannheim). Jen výjimečně, v průmyslově mladém státě (Rusko, snad Itálie), může diktatuře připadnouti užitečná úloha dočasného vládcce, zvláště v době hospodářského přerodu.

Tak asi čteme v literatuře posledních let. Lze v tomto kaleidoskopu najít vůdčí linii, jednotící zásadu?

Jde o krizi jednotlivce, tedy věc osobní odpovědnosti. Tedy individualismus, ovšem idealistický. Individualismus nesmí se však zvrhnouti, tedy ne subjektivismus. Ten izoluje a rozkládá. Dnes rozkládá „negativní“ liberalismus i „elitní skupiny“ kdysi výhradní nositele intelektuálního života.

Ani mravní principy nesmí být aristokratické a vyloučné. Ne minority, ale široké masy musí se radikálně změnit. Masy ztratily staré bezpečné hodnoty, za které nemají náhrady: potřebují věřit a nemohou, potřebují vůdce, kterého nelze najít, potřebují podpory, které není. Osud žádá mužné činy od nedospělých (Lippmann). Tento problém znal již Dostojevského Velký inkvizitor. Je to strach z osobní odpovědnosti. Styk s druhými vyžaduje úctu k druhým (Bertrand Russel). Lidstvo nesmí spojovat jen ideje blahobytu, moci, bezpečnosti — ideály doby kamenné, nýbrž svoboda ušlechtilého člověka.

Tedy celkem: individualismus idealistický,

ale ne subjektivismus,
úcta vůči druhým,
práce na sobě,
tvůrčivá činnost — — —

Nepodceňujme sílu jednotlivce! Náboženská snášenlivost byla kdysi spekulací několika málo odvážných filosofů. Představa demokracie vyrostla z hrstky lidí Cromwellovy armády. Restaurace ji přenesla do Ameriky a tam vyvolala boje o samostatnost. Z Ameriky ji přenesl Lafayette, který bojoval po boku Washingtonově, do Francie a tam s filosofií Rousseauovou zrodila Velikou revoluci. Socialismus vymyslelo několik málo samotářů, teoretiků. Síla myšlenky je konec konců největší ze všech lidských sil (Bertrand Russel).

Lidstvo je mladé, teprve na prahu svého vývoje. Kdyby celý jeho dosavadní vývoj byl předveden jako film, trvající jednu hodinu, pak by jen posledních 15 vteřin odpovídalo době po Kristovi a jen docela poslední vteřina naší průmyslové kultuře. A v této jediné vteřině celý závratný vývoj.

Děsí nás budoucnost? Ale povinností budoucnosti je, aby byla nebezpečná. Velké doby byly vždy pohnutými dobami. Pesimismus středních vrstev není strach o civilizaci, ale obava o vlastní bezpečnost. Úspěšné organismy dovedou si přizpůsobit své okolí.

„Historie přírody ukazuje, že nikdy neztvítězily živočišné druhy, které se specializovaly na metody násilné, anebo i jen na defenzivní zbraně. Příroda nejdříve vytvořila zvířata, uzavřená do pevných skořápek, které je měly chránit proti nebezpečí vnějšího života. Pak zkoušela různé velikosti, a byla to menší zvířata, bez vnějších zbraní, teplotěvná, citlivá a pozorná, která odklidila netvorné obludy s povrchu zemského. Ani lvi a tygři neztvítězili. Je cosi v násilí, co samo sebe potírá — znemožňuje totiž spolupráci.“

Dosud vždy triumfoval duch nad mocí.

„Velcí doby vatelé, od Alexandra k Caesarovi a od Caesara k Napoleonovi, zasahovali hluboce do života lidí. Ale celý jejich vliv je směšně nepatrný ve srovnání s proměnami lidských zvyků a lidského myšlení, které způsobila dlouhá řada myslitelů, lidí individuálně bezmocných, kteří však konec konců přece jen jsou jedinými vládci světa.“

dopisy

O novou organizaci filmového zpravodajství

Vážený pane redaktore,
promiňte, že se v otázce filmových týdeníků znovu dovolávám Vaší laskavosti i trpělivosti Vašich čtenářů.

Tvrzení šifry „dr. W. L.“, že „Společnost A-B se zdá mít zájem o jakékoliv filmové podnikání pouze tehdy, je-li jí zaručen nějaký monopol“, vyvrací všechna historie českého filmu, který se při všech svých nedokonalostech stal vážným průmyslovým odvětvím ve vynikající míře právě činností této společnosti.

Nikdy neužívala společnost A-B výhod nějakého monopolu. Osvědčovala-li podnikavou iniciativu v tom, že jako první získala nové technické vynálezy a zbudovala technicky dokonalé ateliery, nemůže věcným posuzovatelem za to býti viněna. Nikdy nebylo československému výrobci nařizováno, že musí své filmy vyrábět v podnicích A-B a nikdy nebylo bráněno nikomu, aby nezbudoval ateliery nové. Po dobu existence zvukové aparatury společnosti A-B byly chystány ateliery v Brně, byl připravován atelier pana ředitele Fencla, který po nějaký čas též disponoval zvukovou aparaturou, existovaly ateliery Favoritfilmu, byly více než 4miliónovou státní garancí podepřeny ateliery HOSTU, bylo užíváno zvukových aparatur pana Burgra a jest dostavován atelier FOIA. Nikdo spravedlivý nemůže tedy mluvit o jakémkoliv monopolu společnosti A-B.

Budiž dovoleno, abych na útok šifry „dr. W. L.“ o mém zakrývání osobních zájmů domnělými zájmy státními, z něhož mne šifra obviňuje, neodpovídal. Návrh na vypracování systematické propagace zájmů československých ve filmovém odvětví přednesl jsem z výslovného podnětu předsedy Filmového poradního sboru a to jen proto, že řada žurnálů přináší u nás snímky nevhodné a nevídané, ačkoliv naše censura proti nim zakročiti nemůže, že v žurnálech u nás promítaných nejsou pravidelně zachycovány projevy našich politiků a jiných významných osobností k aktuálním událostem a potřebám celého našeho života, že se v týdenících dosavadních nedbá o pravidelné zobrazení toho, co stát vykonává pozitivního ve stavbě silnic, škol, na poli sociální péče, v oboru železnic a pošt, že se nesleduje pravidelně život a budování naší armády, že se nepropagují dostatečně naše lázně, naše umění, věda a literatura, sport, technický pokrok, že se nezachycuje život našich spojenců atd. To jsou bohaté a dalekosáhlé úkoly, kterým se samé podstaty věci nemohou vyhověti snímky žurnálů cizích, které mají pochopitelně zcela jiné úkoly. Při nejlepších úmys-

lech, které akcentuje pan Rudolf Jellínek, nemůže 13 snímků, zachycených operatéry Paramountu za rok na půdě republiky a uveřejňovaných v řadě států, vyvážití újmy, plynoucí z toho, že se zejména v území s menšinami promítají snímky, namnoze odporující našemu duchu a našim potřebám, že se od nás leckdy vyvázejí do ciziny snímky ze života pijáků piva a pojídačů knedlíků, které kultury a výše našeho státu nepředstavují, že cizí žurnály vidí, v povinnosti předváděti pětinu svých metrůžů ze života československého, často jen zatěžující povinnost, které se zbavují natáčením snímků většinou beze zvuku a jen s dodatečnou synchronisací, a že často ani povinné metrůže československých obrazů nedodržují.

K tvrzením šifry „dr. W. L.“, že se laboratoře A-B v posledních týdnech zařídily na to, aby mohly vyrábět týdně 800 kopií filmového týdeníku, podotýkám, že by se mohlo mluvit jen o kopiích 80. Šifra si tu prostě přičinila nulu. Nové vyvolávací stroje objednala A-B, sledující po dva roky budování nového vynikajícího vynálezu, již v únoru t. r. Nové technické vybavení laboratoří A-B bylo vyvoláno prostě stále rostoucími potřebami jejího provozu. Tvrzení šifry dr. W. L., že společnost A-B, „hodlá startovati vlastním monopolním týdeníkem již v nejbližší době“, postrádá jakéhokoliv odůvodnění. O právní struktuře celostátního týdeníku nebylo nikde jednáno a jest pravděpodobno, že jeho vydavatelstvo by bylo složeno z činitelů objektivních a povznesených nad výtky jakýchkoliv zájmů osobních.

Že týdeník, určený k plnění úkolů, o kterých jsme shora promluvíli, může býti bez finančních obětí státu zbudován jen vhodnou organizací exploitace, jest na bíle dni. Nikde však nebyla požadována státní dotace. Mohlo se uvažovati jen o opatřeních administrativních, která by celostátnímu týdeníku umožnila bez dalších obětí soutěž s žurnály, jejichž náklady jsou amortisovány dříve, než vstoupí na půdu republiky, a které potřebám státu nevyhovují.

Soud šifry „dr. W. L.“, že státní týdeník rakouský jest postřachem obecnosti, má váhu jen subjektivní. Jiné zkušenosti mluví o opak. Rovněž nepochopitelné jsou obavy, že by u velkých západních demokracií byla již předem nedůvěra k týdeníku, který přece bude rovněž řízen duchem demokratickým a který má odpovídati všem požadavkům moderní filmové techniky.

Odmitáje tedy útoky šifry „dr. W. L.“ v zásadě i podrobnostech konstatuji, že o monopolu A-B ve vydávání filmového týdeníku nikde mluveno nebylo a že se tedy vymyšlená tvrzení šifry „dr. W. L.“ zcela míjejí cíle.

Jsem, pane redaktore, v dokonalé úctě oddaný

Miloš Havel

Káva mocca Bon Ami - ta káva mezi kávami

Mladí mohou nejlépe užít výhry v třídní loterii -
Mohou vybudovati i zlepšiti si existenci!

TISÍCE KRÁSNÝCH PŘEDMĚTŮ -
TISÍCE KRÁSNÝCH DÁRKŮ!

KAREL KELLNER V PRAZE

zřídil na Václavském náměstí čis. 25 na nároží paláce pojišťovny Generali nové vzorné papírnictví, které je svou vnější i vnitřní úpravou, neméně však svým vynikajícím výběrem zboží skvělou pozoruhodností Prahy. Jakostní spolehlivá zlatá pera, jemné dopisní papíry vybraného vkusu a jiné papírnické zboží pro každou potřebu.

lze myslit — že se Mloci pustí do války vespolek, a proč by tak neúčinní, vždyť mají zbraně a jsou civilisováni jako my. Lemurie a Atlantis, velké mločí říše na východě a západě, začnou se systematicky hubit ve jménu kultury a spravedlnosti. Bijí se chemickými jedy a zničujícími bakteriemi; následek je ten, že Mloci úplně zmizí, načež lidé se zase pomalu vrátí se svých hor a vše je zase jako dříve. A potom? A potom již nevím nic, odpovídá Čapek.

Ten, kdo čte tento referát, představuje si to všechno jako nějaký nahodilý nápad pochybné hodnoty. Ale Čapek využil v duchu možnosti motivu takovým způsobem, že nás to nejen pobaví, nýbrž i zneklidní. Zřídka kdy dostalo se zvrácené ideí ilusornější režie. S obšírným aparátem tiskových noticek, projevů znalců a raportů všeho druhu rozvíjí se fantastická historie od etapy k etapě podle pravidla, že ten, kdo řekl A, musí také říci B a pokračovat, pokud abeceda stačí. Ironie hraje ve všech směrech, a mnohé epizody jsou přímo vražedné. Mluvčí Mlok v londýnském zoo dává podnět k vědecké humoresce prvního řádu... Politická satira kulminuje v kapitole o kongresu ve Vaduzu, skvělé parodii tolika věcí, jež se udály v Ženevě. Tyto důmyslně zasazené mosaiky vědeckého, politického a národohospodářského umění referovat propůjčily románu ráz. Román se začíná jako námořně romantické, dobrodružné líčení, a končí se jako patetická vise budoucnosti; bizarní žert přechází v dosti ostré memento...

Čtenář se ptá, co vlastně Čapek svými Mloky zamýšlel, co symbolizují, co je jejich aktuální protějšek v současném životě a v světovém vývoji? Na tuto otázku by sám nejráději neodpovídal. Lze si myslit na vykořisťování průmyslového proletariátu, lze snad také nalézt paralelu v zatopení trhu Japonci; ale ani první, ani druhé nekryje plně úmyslu. Je nesporné nedostatkem koncepce, že lítil nás v tomto bodě zůstávají bezradnými. Jemu patrně stačilo vyvolat v Mlocích k životu pokolení, které bylo nadresirováno v službě techniky a stalo se karikaturou nejbrutálnějších tendencí mechanické kultury. Tento dobový satirický cíl mu posvětil prostředky fabule.

Válka s Mloky mohla být básnickým výtvozem, ale v nynější podobě chybí jí cosi v proporcích. Lidé, kteří vystupují v románu, jsou vytvořeni poněkud hrubě a banálně: týká se to kapitána Vantocha i velkofinančníka Bondyho. Hlavním dojmem je řada kulturně politických causerií v suverénní, mohli bychom říci v geniální formě, žurnalistická hra fantasmie mimořádné bravury. Ale když jde o to, jak zcelit takové spousty mimořádně obtížně zpracovatelného materiálu, nesmíme se divit, že umělecké požadavky bylo nutno nechat stranou. Ve svém druhu je Čapkův výkon nepřekonatelný. Výrazové zvyklosti moderního světa v tisku i v politice, všechno ono prohané, sensační a vigilanční v mentalitě doby bylo zde satirisováno s výstižností zároveň zábavnou i příšernou.

Malý dárek, jenž způsobí velikou radost, jest pěkné, průhledné pístové plnicí pero KOH-I-NOOR čís. 314 firmy L. & C. HARDTMUTH. Nejjednodušší plnicí mechanismus — žádné kaňky — dostupná cena (Kč 108.—).

jako vánoční dárek Vás nezklame ani jedna z těchto knih:

John Gunther: EVROPA — JAKÁ JE.

5. vyd. Podobizny vůdčích lidí, 55 Kč, váz. 70 Kč.

Karel Čapek: VÁLKA S MLOKY.

5. vydání, Román. 35 Kč, váz. 45 Kč, v polokož. vazbě 55 Kč. Zvláštní vydání v arších 70 Kč.

Karel Čapek: FRANCOUZSKÁ POESIE.

Básně. 4. vydání, 25 Kč, váz. 35 Kč, v polokož. vazbě 45 Kč. Zvláštní vydání v arších 50 Kč.

Josef Čapek: KULHAVÝ POUTNÍK.

Metafyzický román. 2. vyd. 20 Kč, váz. 30 Kč, v polokož. vazbě 40 Kč. Zvláštní vydání v arších 40 Kč.

Ferdinand Peroutka: BUDOVNÍ STÁT.

Československá politika v letech popřevratových. 4 díly (5 svazků) 325 Kč, váz. 395 Kč, v polokožené vazbě 500 Kč.

Josef Hora: MACHOVSKÉ VARIACE.

Básně. 2. vydání. 15 Kč, váz. 25 Kč.

Karel Čapek: CESTA NA SEVER.

Cestopis. causerie. 5. vyd. 25 Kč, váz. 35 Kč, v polokož. vazbě 45 Kč. Zvláštní vydání v arších 50 Kč.

Karel Čapek: OBYČEJNÝ ŽIVOT.

Román. 7. vydání. 22 Kč, váz. 32 Kč, v polokož. vazbě 42 Kč.

Karel Poláček: OKRESNÍ MĚSTO.

Román. 30 Kč, váz. 42 Kč.

Henry Williamson: NESMRTELNÝ LOSOS.

Román. 2. vydání, 20 Kč, váz. 32 Kč.

K. Č.: HOVORY S T. G. MASARYKEM.

50. tisíc. Definitivní souborné vydání. Váz. 60 Kč, v polopergamenové vazbě 75 Kč.

Jan Herben: MASARYKŮV RODINNÝ ŽIVOT.

10 Kč, váz. 16 Kč.

R. H. Bruce Lockhart: CESTOU KE SLÁVĚ.

3. vyd. Paměti diplomata. 45 Kč, váz. 60 Kč.

Arne Novák: DUCH A NÁROD.

Studie a podobizny. 35 Kč, váz. 47 Kč.

Jan Mukařovský: ESTETICKÁ FUNKCE,

norma a hodnota jako sociální fakty. 15 Kč.

U knihkupců

FR. BOROVÝ
PRAHA II, BRATISLAVA,
Národní tř. 18 Dunajská 21

V BRATISLAVĚ Laurinská 22, telefon 1128
V BRNĚ K. VÁGNER, Česká 16.

ING. J. JINDRY:

ČESKONĚMECKÝ A NĚMECKOČESKÝ TECHNICKÝ SLOVNÍK všech oborů dokončen

Každý, kdo musí znát druhý jazyk při studiu, úřadování, v obchodě, musí sledovat odbornou literaturu a časopisy, musí číst a psát korespondenci, oferty, sestavovat katalogy, prospekty atd.,

kdo řídí podniky, organizuje, konstruuje, vyrábí, nakupuje, prodává,

musí mít

Jindrův Technický slovník

Díl I. českoněmecký, 1274 stran, vázaný výtisk Kč 230.—

Díl II. německočeský, 1136 stran, vázaný výtisk Kč 210.—

Též na mírné pohodlné splátky

Zadejte podrobný prospekt buď u knihkupců nebo od

nakladatelství E. Weinfurter v Praze II., Vodičkova 19

Sensační dokumenty o Španělsku právě vyšly: ŠPIONI A SPIKLENCI VE ŠPANĚLSKU

z pera J. SPIELHAGENA

Textové a obrazové dokumenty o generálském puči a občanské válce • 160 stran 4° form. Kč 20.—, váz. Kč 30.— • U všech knihkupců

Vychází současně v Anglii a Francii

Nakladatelství K. Borecký, Praha II., Soukenická 8 ve dvoře